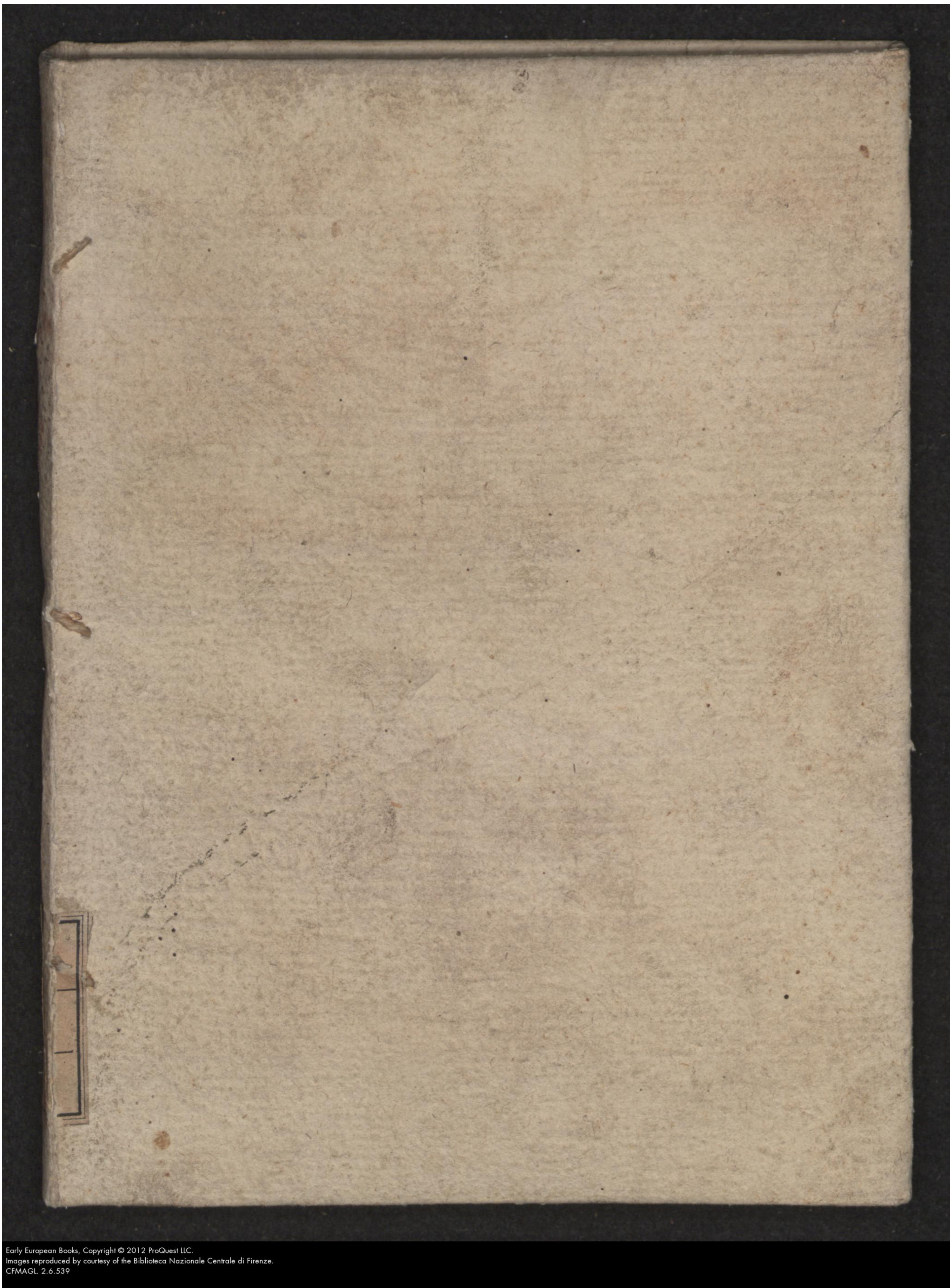
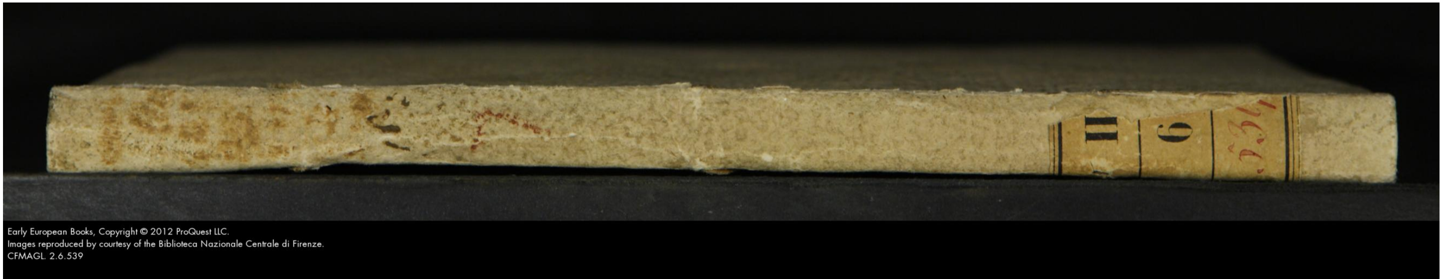
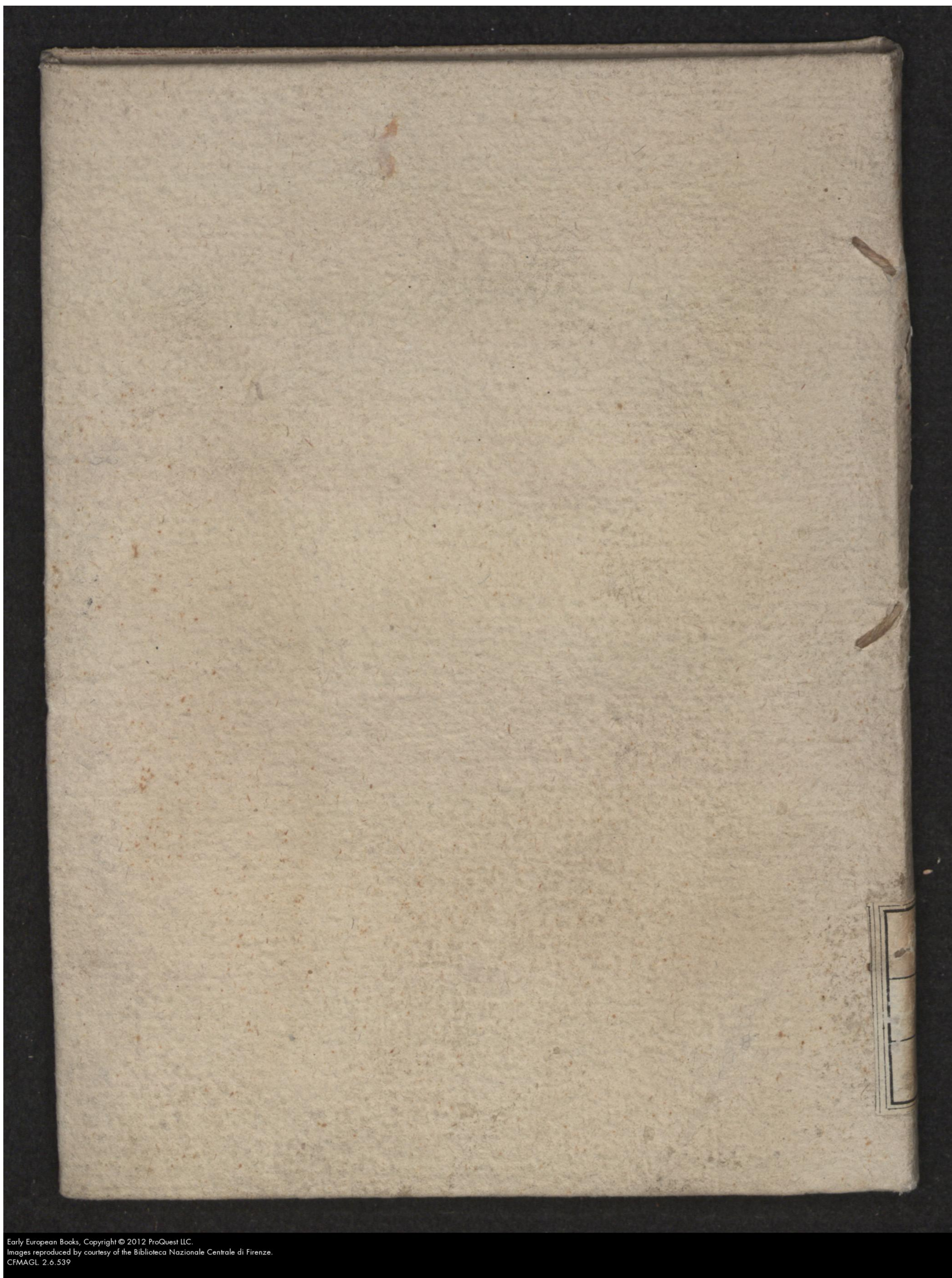
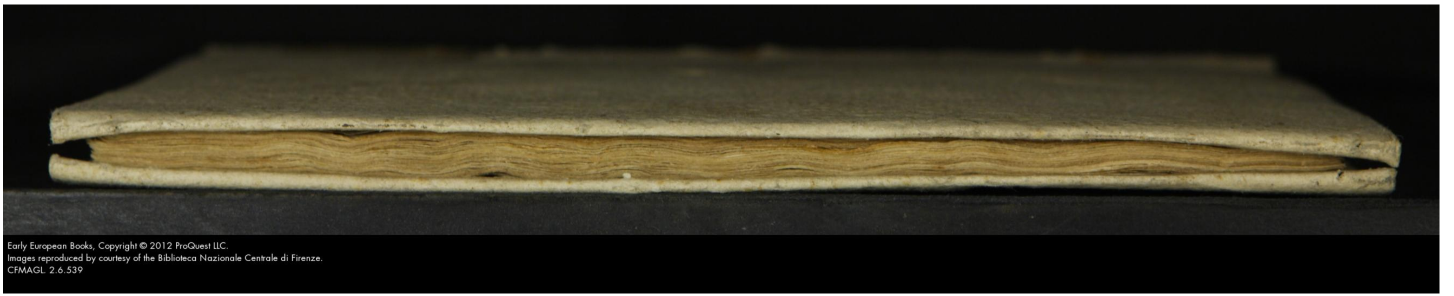

II
6

XXXIX

de ORIGEN. Disp

RIV. c. Coroll.

SVAR

DISSERTATIO
DE ORIGENIS
HEXAPLIS,
ET
OCTAPLIS.

A P. DIONYSIO DE RIVIS
Ordinis Capuccinorum.

CVM COROLLARIO

IOSEPHI MARIÆ SVARESII
EPISCOPI OLIM VASIONEN.
Vicarij Basilicæ S. Petri, & S.D.N. Assistentis.

De Psalterio Basilicæ Sancti Petri.

ROMÆ.
Typis Michaelis Herculis. M. DC. LXXI.

Superiorum permissu.

Eminentiss. & Reuerendiss. Principi

CAROLO S. R. E.

CARD. BARBERINO

ARCHIPRESBYTERO BASILICAE S. PETRI

IOSEPHVS MARIA SVARESIVS
Episcopus olim Vasionen. Eminentiæ Suæ
ea in Basilica Vicarius.
Felicitatem.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

ERSVRAM ex alieno facere videor, dum has opellas Eminentiæ Vestræ offero, e quibus primam non e paupere ingenij mei penu, sed ex amici primæ ceræ copiosis flauissis prompsi: verum & illa debetur Eminentiæ Vestræ duplici nomine, auctoris scilicet ergo, & materiæ. Auctor fuit Dionysius de Riues Auegnionensis, Ordinis S. Francisci Capuccinorum, vir religiosus, qui a teneris vnguiculis incubuit litterarum studio, tum Ordini S. Benedicti se addixerat in Cœnobio Psalmodiensi, quod situm est in ea parte Narbonensis Prouinciæ, quæ Lant-Gothia vocitatur: mox arctius institutum professus in Patria, Theologiæ dedit operam, & linguæ Hebraicæ, quam egregiè calluit. Is autem Emi-

nentiſs. Card. Franciſcum Barberinum Emin. V. Patruū Sacri Collegij Decanum, & S. Sedis Apoſtolicæ Vicecancellarium expertus eſt, & agnouit ſemper ſtudiorū ſuorū fautorem, & ἐργοδιώκτην, ab eo in Vrbē etiam euocatus, cui opus ſuum de voce Bereſith Typis editum nuncupauit. Iure igitur ea de cauſſa lucubratio hæc ad E. V. ſpectat, quæ per tāti Patrui veſtigia gradiens ad Eccleſiæ decus magnis paſſibus contendit, & alterum exhibet ſe Mæcenatē. Materia eſt Origenis, qui licèt Eccleſiæ ſtella fuerit caduca, interdum tamen lucere non deſinit veluti lucerna in caliginoſo loco; deq; illius Hexaplis, & Octaplis Diſſertatio, quæ cū ad me fuerit ſcripta, qui ab E. V. pendeo ex aſſe, ad E V. in ſolidum pertinet; cumque inibi agatur de Sacrorum Bibliorum Verſionibus, & Baſilica S. Petri Auguſtiſſima, & toto Terrarum Orbe venerāda, cui E. V. tam piè, prudenterq; præſidet, Verſionem ſuam antiquam retineat in Pſalterio, fundus eſt totus, & integer E. V. Ea quippè de Verſione Corollarium attexere ſum auſus, marte quidem meo contextum, ſed condecoratum acerrimo iudicio doctiſſimi, nobiliſſimiq; Canonici, & Theologi Marij Alterij, cuius memoria in benedictione eſt, & elegantiſſima Præfatione ſuper illo Pſalterio, quod ille publici iuris fecit; & illuſtratum Notis Pereruditi Lucæ Holſtenij. Cum itaq; toties perſenſerim humanitatem E. V. minimè ambigo, quin clauſos nemini eius fontes, mihi nunc apertos eſſe velit, acceptumque habeat, & gratum, quantulumcumque eſt iſtud, mei nunquam interituri obſequij monimentum.

ILLVSTRISS. ET REVERENDISS. D.

D. IOSEPHO MARIÆ SVARESIO EPISCOPO VASIONENSI.

Frater Dionysius Auenionen. Capuccinus S. P. D.

Illustrissime & Reuerendiss. Præsul.

IRARI satis non possum, dum dignitatem, & amplitudinem Dominationis Vestræ considero, & ad tenuitatem meam oculos refero, mirari (inquã) satis non possum, vnde tantus illius erga me affectus, tot & tãta erga me immeritum existant beneficia, quæ si recensere velim, deficiet calamus, & Epistola mea exitum inuenire non poterit; sed maior stuporis occasio ex vltima D. Vestræ Epistola, præcipuè ex extrema illius clausula, qua meum, cum imperare possit, iudicium petit circa Origenis Hexapla, vel Octapla, sicut & Vasioni iam antea viua voce hoc idem a me petierat. Erubesco, & tantis honoris & amoris indicijs obruor, & ideò vt desiderio Vestro, & debito meo satisfaciam, consuetam meam in scribendo segnitiem vincam, & ex ignorantiæ

meæ

meæ tenui penu deprômam, non quod poſtu labit cauſſa, ſed quod inopia mea ſuppeditabit.

Quæſtio ergo, quę mihi tractanda proponitur, eſt; Vtrum conueniat Hexapla Origenis Typis mandari, præcipuè Vaticanis. Certè etſi mihi curta ſupellex, & exigua copia, ſed tanta ſeges argumentorum ab hac materia ſubminiſtratur, vt facile eſſet longa oratione Veſtræ D. aures fatigare; immò ſi ſolum illius operis vtilitates conſidero, infinita occurrent: Infinitę enim propemodum ſunt illius vtilitates, quas tamen, ne importunus ſim, ſilentio prætereo, & ne nimis diffluens moleſtus ſim, cancellos aliquos mihi præſcribam, extra quos non excurram, eoſque de natura rei, de qua nunc agitur, accipiã. Audio enim aliquos dicere: Bene eſt, vtilis eſt Hexaplorum editio, ſed periculum eſt, ne ex illorum editione editionis Vulgatæ Bibliorum minuatur auctoritas. Cui rationi ut occurram, tria plana facere cupio; primum, nullum ex hac editione Vulgatæ periculum; ſecundum, imò inde magnum Vulgatæ auxilium; tertiũ, ſi non typis mandentur Hexapla inde Vulgatæ timendum aliquod periculum, ſaltem apud hoſtes illius.

Primò, nullum ex hac editione periculum Vulgatæ. Editio Vulgata multorum ſęculorum commendatione venerabilis, in Cõcilio Tridentino Authentica declarata eſt, itaut in controuerſijs de fide, aut de moribus, nullum in ea poſſit ſubeſſe mendum, nullus error, nihil enim aſſerit, quod ſit negandum, nihil negat, quod ſit aſſerendum, itaut illam reijcere quouis prætextu nemo audeat, vel præſumat; & ſi aliqua concer-

tatio in Ecclesia circa fidem, aut mores nasceretur, vni autem parti faueret Vulgata, alteri autem textus Hebraicus, aut Græcus, cùm e duabus contradictorijs vna tantum vera esse possit, illa tantum vera esse posset, cui faueret textus Vulgatæ; falsa autem altera, quæ pro se textum Hebraicum afferret, aut Græcum, si Vulgata contradiceret; eam enim esse mentem Concilij multi Doctores asserunt, quorum aliqui præsentes erant, dum hæc declarata sunt: imò citatur ipse Eminētissimus Cardinalis tit. S. Crucis in Hierusalem, qui tunc in eo præsidebat Legatus, Marcellus Ceruinus, deinde Papa: cū ergo hęc veritas auctoritate Concilij roborata tantā Vulgatę dederit auctoritatem, quænam editio pręualere possit, licèt aliquibus in vocibus a Vulgata discrepet?

Prodeat nunc in publicum editio Origenis, cui quauis attestetur auctoritas, hanc esse verè Editionem Origenis diligentia emendatam, & qualem dedit Origenes, nunquam illi præualebit, quæ Ecclesiæ infallibili iudicio, & inter homines suprema auctoritate, & Spiritus Sancti dictamine authentica declarata est: illa quidem est pura, puta Origenis editio, nihil additum, nihil detractum. Fidem faciant etiam hi, quibus credere tenemur, & de quorum fide dubitare temerarium est, sed tantum fidem facient eam esse Origenis; vtrum autem benè, vel malè Origenes scripserit? vtrum ab omni errore libera sit editio? nemo testabitur: Vulgatę autem Ecclesia hoc testimonium perhibet, nullum in ea subesse errorem; cur ergo timeat Ecclesia Origenis auctoritatem?

Præterea si ex aliquibus fragmentis Origenis timen-

timendum aliquid, tenebris ergo addicantur omnia Origenis Opera, æqualiter enim formidanda, varias enim versiones continent æque ac Hexapla, & omnia ab ipso Origene emanarunt, non minus quam Hexaplorum fragmentum.

Si Vulgata timeat Origenis editionem, quæ fortè in aliquibus locis aliter loquitur, timeat ergo tot editiones Bibliorum lingua Hebraica, Arabica, Aethiopica, Græca, quæ sæpissimè a Vulgata discrepare videntur, ad quarum tamen studium Paulus V. Pontifex, in speciali diplomate fideles adhortatur; nec timet, ne tot, ac tantæ varietates officiant Vulgatæ fidelitati.

Timeat tot Interpretum huius ætatis libros, propè infinitos, qui licèt verbis se Vulgatę mordicus adhęrere profiteantur, & contra aliquos pro Vulgatę auctoritate etiam cum bile, & conuicijs certent, omnes tamen, aut ferè omnes aliquibus in locis a Vulgata recedunt; nam cùm Textum Latinum secundum phrasem, aut Textum Latinum exponere nequeunt, secũdum originalem exprimunt, interpretationesq; afferunt, quæ nullo modo cum Vulgata, perfecte autem cum originalibus congruunt; hoc tamen cum apertè non audent dicere, ingeniosè dissimulant: & hoc pacto viri, qui speciali instituto suæ regulæ in Vulgatam iurarunt, & contrà illam relinquentes acerrimè declamarunt, ad eamdem lapidem impingunt, & quod magis mirum est, omnes, aut ferè omnes tales sunt, & fortè a nemine deprehenditur.

Si timeat Vulgata ab exiguo Hexaplorũ fragmento, tollantur omnes versiones, Pagnini, Montani,

tani, Genebrardi, Felicis Pratensis, Ioannis Campensis, Complutensis etiam editio, & infinitæ alię, quæ ita inter se, & a Vulgata variant, pereant omnes illæ, vt Vulgata in honore habeatur. Imò omnes Patrum libri nobis timendi; nullus enim est, qui non in aliquo a Vulgata differat: quod si propterea timenda Origenis auctoritas, quid tãta nubes tot testium omni exceptione maiorum, omnium scilicet Patrum, aut ferè omnium?

Nonne hoc sæculo circumfertur Libellus Frãcisci Lucæ Brugensis de Romanis Correctionibus factis in Biblijs Vulgatæ editionis, cui adiungitur aliud eiusdem Opusculum, cui titulus iste præfigitur, Romanæ Correctiones faciendę in Biblijs quando placuerit Summo Pontifici, vbi etiam legitur fragmentum Eminentissimi Cardinalis Bellarmini, vbi fatetur se cum alijs a Sede Apostolica ad correctionem Textus Vulgatæ deputatum, nõ omnia errata, quæ vitio Librariorum irrepserant, correxisse, sed tantum præcipua; vnde defectus aliquis Vulgatæ tribuitur, & tamen nullum inde periculum Vulgatæ.

Nonne habemus Editionem Septuaginta Interpretum auctoritate Sixti V. editam, quæ ita a Vulgata discrepat? nonne in ipsa in singulis Capitibus mirę notantur Editionum varietates, quas Flaminius Nobilis a varijs 70. Codicibus, & a Sanctis Patribus sumpsit? nec minus tamen in pretio est Vulgata.

Nonne vir ille doctus, cuius aliquod specimen Vestra mihi ostendit Dominatio, varietates omnes Patrum circa Textum Scripturæ dare intendit, nec inde timetur, etiamsi vno, quasi facto

agmine, quidquid ex Patribus timendum Vulgatæ ita simul pugnare videatur?

Si Martyrologium Romanum legamus, clarè ibi videbimus Decembris 25. in supputatione annorum Christi, ipsum diuersum esse a Vulgata, & in Annotationibus verbis expressis Eminentiss. Cardinalem Baronium profiteri Martyrologium sequi modum supputandi Septuaginta Interpretum, eumque alijs præferre: ergo & Vulgatæ, quæ Textum Hebraicum ita magis sequitur, & tamen nihil inde timetur Vulgatæ.

Nõne rideremus si illi ex antiquis Doctoribus, qui Antipodas esse negabāt, idque asserere esse cõtra fidē affirmabant? nonne rideremus, inquam, si legeremus, aliquos ex ipsis simul pertimuisse mercatorum nauigationes, ne contrarium aliquid hominibus detegeretur? sed si verum est, nihil timēdum, si circa dubium omnis veritatis amator gaudet certior fieri, tandem veritatis manifestatio Ecclesiæ Catholicæ, nunquam timenda, sed semper amanda, quærenda, amplectenda, & omnibus communicanda: Cur ergo timeat Ecclesia, dum veritas aliqua de nouo prodit in lucem?

Sed cur tot argumenta extra petuntur? ad ipsam Vulgatam totum contrahamus discursum, si varietas aliqua inter Vulgatam, & Hexapla alicuius periculi metum esse suadeat, cum tamen valdè inæqualis Vulgatæ, & Hexaplorum auctoritas sibi inuicem opponetur, quid erit si ipsa Vulgata Vulgatæ comparetur, & aliqua varietas circa eumdem Textum in eadem Vulgata reperiatur? eiusdem auctoritatis erit vtraque editio, & tamen vna ab alia valdè diuersa; vt Genes. 47.

vers.

verſ.vlt. Adorauit Iſrael Deũ conuerſus ad Lectuli caput,& tamen Hebraicè ſic vertitur,Et adorauit faſtigium virgæ eius : Iſaiæ 6.verſ.11. præcipitur Prophetæ, Excœca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude,ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat,& corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanẽ eum; & tamen Matth.13.verſ.14. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt,nequando videant oculis. Et ita cap.act.28.verſ.26. & Ioann.12. v.40. legimus, Excœcauit oculos eorum vt non videãt oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & ſanem eos; hæc dicit Iſaias quando vidit gloriam eius, & loquutus eſt de eo. Præterea Pſalm. 37.verſ.7. Aures autem perfeciſti;quod repetitur Hebr.10.v.5.Corpus autem aptaſti mihi; & ſimilia, in quibus mira diuerſitas inuenitur, nec tamen vllum periculum Vulgatæ. Ipſa enim declarata eſt Authentica,itaut ad confirmandas de fide & moribus controuerſias valeat, nihilque in ea ſit, quod fidei, & bonis moribus repugnet, nihil aſſerat,quod ſit negandum, nihil neget,quod ſit aſſerendum. Licèt ergo variè Textum eumdem vertat, nihil tamen aſſerit quod negauerit, nihil negat quod aſſeruerit, non deſtruit id,quod ædificauit, nec ædificat id, quod deſtruxit, & idcircò non ſibi contradicit, nec ſuam auctoritatem minuit: ſit ergo quantalibet editionum varietas,modò in dogmatibus nulla repugnantia, nullo tamen modo Vulgatæ noxia, licèt vtraq;verſio in Vulgata reperiatur; multò minus cum vna editio in Vulgata, alia autem in aliquo libro a

Vulgata diſtincto reperiatur: ergo Hexaplorum editio nullo modo Vulgatæ periculoſa eſt.

Secundò, imò inde magnum Vulgatæ auxiliũ, ſcilicet ad eam elucidandam, & defendendam. Ad eam defendendam; ea enim eſt verſionum, & originalium Scripturæ connexio, vt alia ſine alijs nobis obſcura remaneant: ſicuti enim Deus, qui varias Nationes longo Terrarum, ac Maris tractu ſeiunxit, tamen neceſſitate commercij fœderauit, dum quid in ſingulis Regionibus naſcitur, omnibus aut neceſſarium, aut gratum eſſe voluit, & ſingulis creaturarum ſpeciebus varias largitus eſt proprietates, vt omnes inter ſe, ac nobis etiam vtiles eſſent; vt neceſſaria, aut iucunda nobis earum opera nos ad earum conſeruationem adduceret. Ita & varias Scripturæ editiones tum originales, tum Interpretum, nobis & ſibi inuicem, aut neceſſarias, aut vtiles eſse voluit, mutuam ſibi lucem præbendo, vt ſingulariũ conſeruatio ita nobis clara, ita pretioſa eſset, vt etiam vel exigua fragmenta omni auro pretioſiora a fidelibus haberentur.

Ita Originalia Hebraica a Septuaginta Interpretibus, & a Vulgata meram accipiunt lucem: Ideò enim voluit Deus, vt in textu Græco 70. Interpretum, & in Latino Vulgatæ, multi adhuc remanerent Hebraiſmi, vt ante ſtudium linguæ Hebraicæ aliquid ex illius proprietatibus delibaremus; imò etiam phraſibus Hebraicis tritas haberemus aures, vt faciliùs fieret nobis Hebraicę linguæ ſtudium, voluit hoc etiam inde hauriri commodum, vt dum linguę originalis periti vellēt imperitis aliquid ex primariæ editionis phraſi

exactè declarare ex Textu Græco, aut Latino, phrases Hebraicas faciles reperirent: ita & multi in Vulgata Græcismi, qui Textui Græco lucem afferunt non exiguam.

In Textu etiam originali noui Testamenti, multos permixtos Hebraismos deprehendimus; sicut enim multi hoc tempore Latinè scribunt, quorum phrasis vernaculam redolet; ita scripserunt Apostoli, & Euangelistæ, Græcas scilicet voces vsurpant, phrasim omnẽ Hebraicam seruant, & sic obscurus est Textus noui Testamenti, dum Græcismi cum Hebraismis permisti leguntur: sed quì fieri potest, vt Apostoli, qui Grammaticæ, & linguarum Magistrum habuerunt Spiritum Sanctum, ita corruptè, ac imperfectè loquantur, & quod vitio tribuitur, id & in Apostolis reperiatur? Verum perfectè linguas a Spiritu Sancto didicerant Apostoli in die Pẽtecostes, sed inter varias illius temporis linguas, ea valdè communis apud Hebræos erat, in qua Hebraismus simul & Græcismus confusi, linguam Græcã, quę Hellenistica dicebatur, componebant, & Iudæi ea vtentes Act. 6. v. 1. ἑλληνισταὶ vocabantur, quasi Græcũ affectantes; non enim ibi mentio de Gentilibus, quibus nondum apertum erat ostium fidei, sed Iudæis Græcum affectantibus. Sed cum patrio sermone hoc ab illo tempore incepisse arbitror, in quo, vt legimus 2. Machabæor. 4. v. 15. Patrios quidem honores nihili habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur: hæc ergo Iudæorum erat inter Gentiles commorantium dialectus; illa loqui & scribere conueniebat Apostolis.

Hanc ergo scire debemus, vt nouum Testamẽ-

tum

tum exponamus ſecundum Textum originalem, & ſecundum Textum Vulgatæ Latinę;eadē enim ratio eſt, & præterea elucidatio vnius eſt elucidatio alterius; mirè enim Græcus, & Latinus Vulgatæ inter ſe conſentiunt in nouo Teſtamēto: ſed a quo lucem emendabimus?a puro Hebræo, & puro Græco multum quidem hauriri poteſt, ſi quod ſeorſim in linguis illis puris legimus coniungere,& miſcere ſciuerimus; ſed nō parū eſſet auxilij,ſi libros aliquos Helleniſticè loquētes prę manibus haberemus; ſed qui erant libri huiuſmodi, non Demoſthenes, non Xenophon, non Thucydides; puri enim Græci ſunt, ſoli 70. Interpretum libri hac lingua vſi ſunt:vnde qui vult ad noui Teſtamenti clariorem intelligētiam peruenire, hoc aſſequetur ſi diligenter voluat 70. Interpretes; in illorum enim ſtudio multum ad noui Teſtamenti expoſitionem proficiet: hoc ego expertus ſum trium annorum ſtudio, cuius ope multa apud Apoſtolorum libros intellexi, quæ neque apud Commentatores, neque apud Lexica inueniri potuerāt.Primitias huius laboris V.D. dedi aliàs, dum hanc vocem Apoſtoli exponerē, Exinaniuit ſemetipſum. Multa alia poſtea in nouo Teſtamento ex hoc tempore ſimili modo interpretatus ſum ex obſeruatione 70. Interpretū, quod ſi ea hic vellē exſcribere,quæ incredibilem animo meo voluptatē attulerūt;triennij labor hac Epiſtola cōcludendus eſſet;ſed ne nimis oneroſus ſim,alteri occaſioni,& tēpori reſeruabo. At vnus reſtat ſcrupulus, quod ſemper gaudium ex hoc ſtudio natum exturbat, quod ſcilicet Hexapla nō habemus, huius autem ſcrupuli origo hæc eſt.

Orige-

Origenes videns ſuum Hexaplorũ Opus, licèt omnibus gratum, tamen propter expenſas, aut labores a paucis haberi, volens labore ſuo ſuccurrere fidelium pietati, id quod in varijs columnis ſparſim dederat, omnia in vna poſuit cum Aſteriſcis, & Obelis; aſſignatur Aquilæ Theodotioni, & Symmacho, & alijs id, quod diuerſum a 70. aut ſcripſerant, aut tacuerãt, pręterm ittens autem vbi cu m 70. conſenſerant, hoc Opus a multis lubenter acceptum: ſed dum a multis excolitur, ſucceſſu temporis, ita notæ Aſteriſcorum, & obelorum a Textu elabuntur, vt quod a varijs acceptũ, id omne tanquam 70. Textus accipitur; cũ tamen ſit a varijs conſarcinatum: ſæpè ibi videmus duas interpretationes in vnam coaluiſſe, ſæpè alienas pro vera irrepſiſſe; ab vno codice tribui 70. Interpretibus, quod ab alio negatur, ſæpè 70. eſſe creditur, quod Aquilæ eſt, aut Symmachi, aut alterius: ideò ita ſtudioſè fragmenta variorum Interpretum requiruntur, vt certè ſciamus, quid 70. dixerint, quid alijs reſtituendum, quod nunquam clarè & diſtinctè fiet, donec Hexapla Origenis lucem videant: ſtatim enim reſtituentur nitori, ei ſaltem, quæ fuit tempore Origenis, & ab ea confuſione liberabuntur, quę poſt Hexaplorum editionem ex illa in vnum permiſtione ſequuta eſt. Nec timendum eſt propterea Vulgatam aliquid ex Aquila, aut Symmacho, aut Theodotione deſumpſiſſe, ſcilicet de viris malè de fide ſentientibus: huic enim veritati iam prælusum eſt non ſolum apud eruditos, qui ex Patrum lectione præcipuè Hieronymi, Theodoreti, & ex opere Flaminij Nobilii hoc agnoſcere potuerunt, ſed etiam

omnes

omnes qui Vulgatam legerunt; videbunt enim Daniel cap. 13. & 14. vbi S. Hieronymus confitetur illa ex Theodotione integra desumpta esse: nihil ergo dispendij, multũ autem vtilitatis haurietur ex illa Hexaplorum editione, purior autem lux, quo magis defœcata, & ab omni permistione per Hexaplorum inspectionem libera erit, nec solum lucem ibi Vulgata inueniet, sed defensionẽ, & firmamentum.

Valet ergo & ad defendendam Vulgatam. Multa ab Hæreticis contra Vulgatã solent afferri, quibus variè respondetur a variis, idq; feliciter; sed mihi inter alias in mentem venit methodus, quæ ex studiosa 70. Interpretum obseruatione desumitur; ea autem est, obseruari, vnde nasci potuerit omnis inter Vulgatam, & originalia diuersitas, & quia omnis illa diuersitas ab Hæreticis tamquam crimen Vulgatæ adscribitur, curaui apud 70. Aquilã, Symmachum, Theodotionẽ 5. & 6. editionem, tandem apud omnes, quę mihi occurrerunt, easdem diuersitates obseruare, vt concluderem aut omnes Interpretes Scripturę errasse, aut si omnes simul condemnare nemo audeat, nec etiam Vulgatam vituperandam; cui idẽ licèt quod aliis adnotaui, etiam Rabbinorum, & Interpretum hæreticorum huius temporis versiones varias, vt omnibus satisfaciam; varias enim a variis laudari expertus sum: vt ergo omnibus probem Vulgatam perfectè exposuisse, ab omnibus argumenta quæro.

Verbi gratia, notant LXX. alia legisse puncta, idest vocales, aliàs ab illis, quas nos legimus, vel quod, & probabilius, nulla inuenisse puncta in

Textu

Textu originali, & ideò pro arbitrio legisse, & sępè aliter se habet Textus Hebraicus hodiernus, & ideò sensum aliũ indicasse; aliquando etiam literas alias legeram, non quod probè literas non nossem, sed quod exemplari non ita fideliter ob suspectam Librarii fidem; aliquãdo iudicaueram alias literas substituendas earum loco, quas in Textu Hebraico reperiebam, aliquando & literas alias simills figurę mutuabar; ita vbi nũc legimus literã Daleth, ipsi legerant Resc, & contra, vbi nos habemus Resc, ipsi iudicarunt ponendum esse Daleth: Vau pro Beth, Beth pro Caph; & contra sæpè acceperunt; sępè etiam literas eiusdem instrumenti inter se permutarunt, quod etiã a Rabbinis fieri sæpè animaduerti; nam & 70. & Rabbini sæpè Scim indicauerunt esse, vbi nos Sameth, quia ambæ literæ dentium: He pro Aleph ponendum, quia litera gutturis vtraque est; imò aliquando Iod pro Resc, Mem pro Beth posuerunt, cum tamẽ nec in figura, nec in pronunciatione aliquid simile haberent, vnde possit desumi erroris suspicio: præterea eorum iudicio literę Aleph, He, Vau, Iod, facile inter se mutantur; sæpè etiam illę quatuor literæ indicãtur excidisse, & restituuntur auctoritate 70. Interpretum: eædem voces sæpè contraria significant, & ideò quod in vno Textu in vno sensu, omninò contrario accipitur in alio loco. Hebræi non componunt verba vt Græci, & Latini, sed tamen vnum verbũ semper continet significationem omnium compositorum nostrorũ, vt discimus a 70. Interpretibus, qui modò reddunt per verbũ simplex, modò per vnũ cõpositũ, modò per aliud;

idẽ verbum ſignificat velare, auolare, immolare. Hebræi carent caſibus, vnde a 70. idem modò redditur in nominatiuo, modò in genitiuo, datiuo, accuſatiuo, vocatiuo; quod tamen Hebraicè eodem modo enunciatum eſt; eamdem vocem ijſdẽ literis ſcriptam, modò reddunt in indicatiuo, modò in imperatiuo, ſubiũctiuo, optatiuo, infinitiuo, modo in futuro, modò in præterito, modò in præſenti: eadẽ vox, Nagaph verbi gratia, apud illos ſignificat idẽ, quod quinq; illæ voces, percutiebam, percuſſi, percuſserat, percuſserit, percuſſiſset; ac idem hæ tredecim Grεcε, ἔτυπτε, τέτυφε, ἐτετύφει, ἔτυκε, ἔτυπε, τύπτον τετύφοι, τύψαι, τύποι, τύπτῃ, τετύφῃ, τύψῃ, τύπῃ; aliquãdò iudicarunt literas in vna dictione fuiſse tranſpoſitas, & denuò tranſponũt, vt reſtituãt, & exponãt in sẽſu valde diuerſo, literas iudicarunt deeſse, quas denuò addunt, ſuperfluas aliquas, quas auferunt: ſæpè mutauerunt interpunctionem, ſæpè literam, quam inuenerant in fine dictionis vnius, iudicauerunt pertinere ad initium ſequentis, & quod initio vnius, reſtituendum fini præcedentis; ita & iudicauerunt de vocibus in ordine ad verſus, & de verſibus in ordine ad capita, ſeiungentes ab vno, & alteri iungẽtes, aliquando duas eiuſdem vocis, imo & eiuſdẽ verſus, interpretationes dederunt, & ſimul iunxerunt; ſæpè dum vox vna plures habet interpretationes, vnam interpretationem pro alia poſuerunt, vt, legem ponere pro docere, quia idẽ verbum Hebraicum vtrumque ſignificat; aliquando voces quidem Græcas habent, ſed Hebraiſmum ſeruant; aliquando illum diluunt, eamdem vocẽ,

quam

quam nos putamus esse nomen propriũ,ipsi vertunt more appellatiui reddẽtes interpretationem nominis pro nomine; aliquando autem quod putamus nomen appellatiuũ,ipsi scribunt more proprij, vocem Hebraicam intactam seruantes ; aliàs versus integros ex traditione addiderunt, quos scilicet in originalibus non legimus ex alia radice, quam prima fronte appareat, aliquando Hebraica verba, & nomina deriuarunt : ideò etiam interpretationes minus vsitatas dederũt,& substituerunt aliqua, ne Ptolomęus Rex inde scandali occasionem acciperet; ita vbi Textus Hebraicus habet Psal.83.v.12. *Sol,& Clypeus Dominorum*, ne Ptolomęus suspicaretur Iudęos aut Solẽ,aut Clypeum colere, sicut multæ Gentilium nationes, maluerunt vertere, quia misericordiã, & veritatẽ diligit Deus, quę est interpretatio mysterij, loco versionis litteralis : & Psalm.96.v.11. vbi Textus Hebraicus habet *Lux sata est sexto*, quia inusitata est Græca hæc metaphora, 70. vertentes vnam literam in aliã similis pronũciationis, seu eiusdẽ instrumenti verbũ,*Lux orta est iusto*;mysteria etiã, quæ de Christo clarè, & subtiliter loquuntur, de industria occultauerunt, ne crederet Ptolomæus duos Deos a Iudæis coli;alia etiã verterunt,quorum rationem,& regulam nullam inuenimus.

Dum hæc considero,ad Vulgatã oculos refero dicens,si hæc omnia licuerunt 70. Interpretibus, cur nõ Vulgatæ Auctori?si hæc omnia Synagogæ senescenti,cur non Ecclesiæ Catholicæ,etiam aduersariorum confessione tunc florescenti ? si hæc Synagoga dum esset propè interitum,vt verbis S. Pauli vtar,cur non eadem poterit Ecclesia,quam

 visi-

visitauit Oriens ex alto? si Editio illa 70. cum tanto plausu omnibus, quæ iam præcesserant sæculis, ab Ecclesia Catholica recepta est, cur vitio tribuitur Vulgatæ, si ea habet vnde 70. laudem consecuti sunt, eamque etiam palam multi propheticam, & miraculosam fuisse 70. Interpretum versionem asserant.

His ita firmatis toto sçculorũ concursu, infinita erui possunt argumẽta a 70. Interpretibus ad Vulgatæ defensionem; quidquid enim in ea arguitur, id summa cum veneratione a 70. acceptum est: si ergo miretur aliquis, apparentem versus alicuius dissonantiã cũ originali, hoc ex eo prouenit, quod non aduertat Auctorem Vulgatæ alia puncta aut legisse, aut iudicasse in Textu Hebraico. Idem autẽ alias literas in Textu Originali positas inuenit, aut ponendas esse coniecit, aut mutãdum esse literarũ ordinem indicauit, aut ab alia radice petendã esse significationem, aut verbum Hebraicum simplex exponitur per Latinum compositum, aut quia liberum est, per quem voluerit casum vertere; aut tempus, aut vocem vnam elegit ex multis, quæ reddere licebat: aut quia hæc litera, aut vox, aut versus ad sequentia spectat, quæ originalia huius temporis iunguntq; præcedentibus, aut præcedẽtibus iungendum, quod iam legitur cũ sequentibus in Textu originali; appellatiuum est quod Hæreticus Vulgatæ accusator proprium indicat, aut proprium quod ipse appellatiuum; hìc aliter vertitur, non quod deceptus sit Vulgatæ Auctor, sed quia Scriptor Textus Hebraici, qui nunc legitur, deceptus est in literarum simili figura, aut sono, quod nos ignoramus, vbi Scriptor Vulgatę melio-

res nactus Codices aliter legit ac nos; sæpè Hebraiſmus eſt in Vulgata, quod Hæreticus ſecundum Latinam phraſim exponens ad ſuos errores trahit; vt dum 1. Corinth. 10. verſ. 16. legimus, *Panis, quem frangimus, nonne participatio Corporis Domini eſt?* Inde enim putat impugnari realem præſentiam Corporis Chriſti in Euchariſtia; ſic enim inferre conatur; ſi poſt conſecrationem præſens eſt Corpus Chriſti ſub ſpeciebus panis, & id quod vocatur panis, poſt conſecrationem eſt Corpus Chriſti, ecce Textum, vbi vocatur panis poſt conſecrationem, & tamen dicitur frangi, ergo Corpus Chriſti, quod in Paſſione ſua non eſt fractum, iam poſt Reſurrectionem ſuam frangeretur, quod non ſolū abſurdum eſſet, ſed blaſphemia: ſed hoc argumentum, ſeu potius ſophiſma ſæpè mihi propoſitum, facile mihi fuit ſoluere, dum oſtendo Textum noui Teſtamenti Hebraiſmis abundare, at ſecūdum phraſem Hebraicam, frangere ſignificat in cibum diſtribuere. Frangere ergo hunc panem, ſeu Corpus Chriſti, non aliud eſt, quam in cibum diſtribuere.

Tandem poteſt reſponderi id, quod legēdo 70. didici, multa ſcilicet eſſe Capita alia, multos fontes, vnde petitur diuerſitas interpretationum, quę tamen a nobis deprehendi non poſſunt. Maxima ergo temeritas eſt Vulgatā, imò Eccleſiā Vulgatæ approbatricē condemnare, quia aliquid apparet in ea ab originalibus hodiernis diſcrepans; corrige potius iudicium tuum particulare, & Eccleſiæ ſubde.

Hæc, & alia huiuſmodi pro Vulgatę defenſione

hauſi

hausi ex libris 70. Interpretũ, sed vnum est, quod respondeti posse præuideo; quod scilicet 70. Interpretum Editio valde permista, & consarcinata est ex variorum interpretationibus, hoc mihi alia occasione dixit Caluinista quidam. Ad antiquam puritatem ergo est recurrendum: & quandoquidem illa permistio facta est post Hexaplorum constructionem, dum ex pluribus columnis vna facta est, denuò redeundum est ad Hexapla, aut Octapla, vt videamus quid verè 70. Interpretum, quid aliorum sit? & sic fortiùs argumentabimur ad Vulgatæ defensionẽ. Præterea expertus sum aliquos esse, eosque doctiores inter Hæreticos, eosque magis temerarios, qui pluris faciunt auctoritatem Aquilæ, Symmachi, & aliorũ, eosq; 70. Interpretibus pręferunt, & ideò vt illorum armis Vulgata defendatur, etiam ex illis peto argumenta; sed quænã ex fragmentis erui possunt? certè plura, & fortiora ex Textu integro, qualia in Hexaplis habentur: pręcipuus ergo huius editionis scopus esse debet vt 70. puriùs edantur, Vulgata defendatur, & potentius, cum alioquin debiliores sint rationes nostræ, vnde hæc sola cogitatio remissiorem me fecit in inuestigandis argumentis, a 70. ad Vulgatæ defensionem, sed Hexaplorum ardentius in me desideriũ excitauit, quod mihi cum omnibus fidelibus commune esse desidero.

Hęc aliàs dicebam Domino de Peyresc viro ad iuuandas literas nato, dum enim de epistolari illius cum Orientalibus commercio cũ eo colloquerer, dixi illa inter alia: Optime Peyresci, qui ea polles apud Orientales auctoritate, vt multas

Oriẽtis latebras & pretiosiores thesauros inuestigare possis O! si Hexapla Origenis, aut Octapla erueres e tenebris, quãtum obsequium exhiberes Ecclesię. Ad quam vocem latens, & quasi sopitum antea gaudium ita excitatum est, vt totum ad faciem aduolans, subito ita ad lætitiam cõposuerit, vt hæc præ gaudio verba exprimens responderit; Nõ ad alium finem frequenter Orientalibus scribo, nec aliud quæro, quã Hexapla: hæc ille quasi alia solum vt Parerga, istud, vt proprium suum opus quasi vnicum, & solum aspiceret. Aliquot deinde elapsis diebus, cum ad eum redijssem; gratum, inquit, tibi nuncium affero, Eminẽtiss. & Reuerẽdiss. Car. Barberinus habet partem Hexaplorum Origenis: ad quam vocem ego exultabũdus statim exclamo; O! vir optime, ea, qua polles apud Eminentiss. Principẽ gratia hortare, vt Opus illud toti Ecclesiæ commune faciat, nec gaudia nostra moretur. Nec solum ego Dominum de Peyresc rogaui, vt rogaret, quod & fecisse arbitror; sed quandoquidem (Illustriss. & Reuerendiss. Pręsul) maiorem tibi Deus dedit gratiam in conspectu Principis, vtere fiducia, qua Eminentiss. Domino Cardinali & loqueris, & scribis, flagita, vt aureũ illud opus euulget, quandoquidem nullum inde periculũ Vulgatæ, imò maxima vtilitas, sed plus dico, periculum aliquod est, ne calumniæ aliquam occasionẽ arripiãt Hæretici, si tenebris addicatur.

Tertiò; periculum Vulgatæ ab Hæreticis, si Hexapla abscondantur. Si enim audiant, imò iam audisse non dubito, apud Eminentiss. Card. Barberinum partem Hexaplorum Origenis reperiri, vt sunt similium librorum valdè cupidi, statim inquirent

inquirent cur Princeps tãtus, & literarum tantopere amator, Nationum omniũ testimonio commendatus, & apud ipsos Ecclesiæ Romanæ hostes magno in honore ob eximias animi dotes, tamen publico negat hoc Opusculum, tantum bonũ publico inuidere, non iudicabunt; tantę apud Hæreticos ipsos existimationis est virtus illius, quod si audiãt ideò retardari, imò denegari huius Operis impressionẽ, quia timetur Vulgatę, cuius auctoritas periclitabitur, subito calumniãdi studio, & ex curiositatis offensæ indignatione in huiusmodi sermones erumpent: quidnam est opus Vulgatæ editionis, quod ita leuem Origenis auctoritatem pertimescat? quodnam aurum est hoc, quod timet lapidem Lydium, quæ pulchritudo illa est, quæ speculum reformidat? deformitatis signum est velle, vt speculum lateat, defectus signum est lucẽ fugitare, aut velle, vt faces, & lucernę ponantur sub modio, nõ super candelabrum: diffidunt causę suę Romani: cũ testes audire nolint, qui odio habet lucem, aut male agit, aut male credit, hæreses ad suas origines reduxisse, confutasse est; veritatem autem ad fontes suos deduxisse confirmasse est, nimis pusillæ fidei est qui ita credit, vt tamen veritatis manifestationem timeat. Hæc, & alia similia dicent; ita temerarij sunt, & minus parati erunt ad redeundum ad Ecclesiam. Antiqui Gentiles, dum Christianos firmiter adhærentes Christo, ipsumq; etiam in supplicijs audacter confitentes viderent, adducebantur ex hac constantia, vt inquirerent quænã hæc Religio ita in corde radicata, vt multis neq; supplicijs, nec pollicitationibus eradicaretur? pro qua etiam mori

gaude-

gaudebant, eiusq; professores hic Christianorum constans animus argumentum illis erat excellentiæ fidei nostræ, adducens illos, vt eam laudarent, & tandem amplecterentur.

Contrarium accideret in hoc casu, si hostes Ecclesię formidinem aliquam in Hexaplorum euulgatione deprehenderent, statim dicerent, quænam professio hæc ita formidolosa, quænam scriptura ita infirma? vt etiam a leuioribus fragmentis hominis suspectæ fidei metuat, absit vt aliam professionem amplectar, quæ cum formidine tenetur.

Ostendi ergo Deo fauente ex Octaplorum, & Hexaplorum editione nullum periculũ Vulgatæ, cum sẽper ęquiualitura sit inter Christianos Catholicos, ad confirmandas controuersias de fide, & de moribus: quod si fragmentum vnum Hexaplorum illi timendum sit, timeat etiam editiones Hebraicas, Græcas, Arabicas, Aethiopicas; timeat omnes Interpretes Scripturæ, tum antiquos, tum recentiores, timeat omnia omnium fermè Patrũ scripta, timeat omnes paraphrasum versiones, notationes, obseruationes, correctiones, tum factas, tum faciendas, quæ Typis mandatæ sunt, timeat seipsam dum Textum eumdem variè vertit: imo ab Hexaplis magnum Vulgatæ auxilium; illius enim phrasis elucidatur, vocum significatio vnitur, cum multi antiqui Textus exponuntur, & quidquid varium videtur, defensionem suam inuenit in Hexaplorum editione; timeat potiùs ab Hexaplorum occultatione, ne scilicet tremor occultantium ab hæreticis agnitus, calumniæ fomitem illis subministret: dum dubitat dicere quod cum timore seruatur, timeatur ne nos in eorum

numero ponant, qui trepidauerunt timore, vbi nō erat timor.

Nihil ergo ab illa euulgatione timendum, nũquam veritas Religionem destruit, nec Religio veritatem. Religio enim, & veritas contraria non sunt, nec latere debet ista, vt illa appareat, nec multum firmiter Religioni adhæret, qui præcipuas eius columnas ita nutare putat: timeat qui super arenam ædificauit, non qui super petram: Lucerna non accenditur, vt sub modio lateat, qui contrà facit Christo contradicit. Sol maculas non timet, nec Regia maiestas famulorum præsentiã; quo purior veritas, eò fidelibus amabilior? Ergo omnis timor absit, perfecta charitas foris pellit timorem; charitas ergo, quæ non quærit quæ sua sunt, charitas omnibus officiosa, Ecclesiæ vtilissima, omnem expellat timorem, vt Ecclesiæ bono, & Vulgatæ vtilitati det hanc ab omnibus bonis desideratam Hexaplorum euulgationem, nec nobis diligentiæ palmam præripiant hæretici, qui hoc tempore in Anglia nouam 70. editionem moliuntur, illam antiquæ puritati restituere promittentes, si paratiores sint ad nos decipiendos, quam nos ad illos erudiendos, & velociùs ipsi sua mendacia patefaciant, quàm nos veritatem.

Aquis Sextiis iij. Idus Iulii 1638.

COROLLARIVM IOSEPHI MARIAE SVARESII

EPISCOPI OLIM VASIONENSIS

Vicarij Basilicæ S. Petri, & Assistentis S.D.N.

De Psalterio Romano ad vsum Basilicæ S. Petri.

NTIQVISSIMAM omnium linguam esse Hebræam, & illa prius quàm Turris Babel construeretur, Adamum, eiusque Posteros vniuersos loquutos, passim patet ex etymis nominum, quæ traduntur in Genesi, & censent Origenes, Sanctus Ioannes Chrysostomus, Diodorus Tarsensis, Sanctus Augustinus *lib.16. de Ciuitate Dei cap.* 11. Alciatus *lib. 2. de Verbor. Significat.* ex Eusebio Messias in *Varijs Lectionibus*. Etsi Theodoretus Cyri Episcopus, siue Cyriæ Ciuitatis, quæ a Cyrô Persarum Rege condita seruat hodieque apud Syriam nomen Auctoris, Gennadio teste *lib. de Vir. Illust. p.* 206. Theodoretus (inquam) fauens patriæ, siue

Sponſæ ſuæ, Syriacam, quæ Dialectus eſt Hebrææ, ſiue proles (ab illa etenim tamquam matrice profluxit ipſa) linguam perperam obtrudat, vti vetuſtiſſimam; & Goropius Becanus putidè, atque ridiculè Cimbricam, ſiue Flandricam accerſat.

Erat quidem Terra labij vnius, ſeu linguam Hebræam vnam cuncti mortales vſurpabant; donec Deus eorum, qui ædificabant Turrim Babel, confudit, atque commiſcuit linguas, ita vt non perciperet quiſquam, ſiue intelligeret vocem proximi, & vnuſquiſque ignoraret loquelam alterius. Confudit Deus hominum labium, ſeu linguam, quaſi diuidendo, & ex ea matrices linguas varias inſtituendo, ac indendo intra humana ora, vt dum plures loquerentur non vna vox ſimilis reſonaret, vnaque lingua proferretur, ac diuerſæ multorum voces, atque diſſimiles exaudirentur, & linguæ multiplices in aures alienas influerent.

Elementa certè primæuæ linguæ Hebrææ (puta litteræ, quæ ſunt imagines vocum, vti voces figuræ cogitationum) apud omnes Gentes ferè permanſerunt eædem, ſed aliter combinatæ, atque traiectæ, ſicut & permultæ ſyllabæ, atque dictiones perſtiterunt, ſaltem detortæ ac deformatæ, & aliud hæ, aliud illæ ſignificarunt: denique alijs linguis plurimæ voces, & phraſes Hebrææ fuerunt permiſtæ; vti ſaccus, cornu, pera, oceanus, Næniæ, nugæ, Camelus, & ſimiles, quas ab Hebræis acceptas, pleræque nationes etiamnum retinent,

cuiusmodi complures Postellus collegit, & Auenarius, qui suo in Lexico Græcas omnes fermè deriuat ex Hebræis, & Alciatus *lib.* 2. *Parerg. Iur. cap.* 8. Origenes, SS. Hieronymus in *cap.* 3. *Sophonia v.* 18. & Augustinus *lib.* 16. *cap.* 11. *&* *lib.* 18. *cap.* 39. *de Ciuit. Dei*. Tostatus, Oleaster, Caietanus, Genebrardus, & alij obseruant in solo *Heber*, eiusque domo, ac posteris (de quibus Genes. *cap.* 10. *v.* 25. *&* *cap.* 21. *v.* 18. quin *lib.* 1. *cap.* 1. *v.* 8. *Paralipomen*' vbi *Heber* enuntiatur *Pater Phaleg*, cuius in diebus diuisa fuit terra, ideoque *Phaleg* nominatus exstitit) In his (inquam) cum vera fide, religione, ac pietate perdurasse primigeniam linguam, potissimum in Abraham, qui Hebræus ab Heber appellatus, vel quasi περάτης, quia Transeuphratensis, nam ea e regione aduenerat in Chananæam, ex Genes *cap.* 39. *v.* 14. Ios. Scalig. 242. *&* 36. *Epist.* Morin. *exercitat. in Pentateuchum Samaritan. p.* 107. Bochart. *lib.* 1. *Phaleg. de Linguarum confusione, cap.* 15. In cæteris hominibus Deus iam inde à Turre Babel extrui cœpta & inchoata, non tamen vnquam perfecta, deleuerat eiusdem linguæ Hebrææ habitum, & nouum promptissimumque nouæ linguæ proprium vnicuique, & alium ab illa inseruerat, qua illi, posterique vterentur. Ita probant Pererius, & Cornelius à Lapide *in commentarijs ad Genesim*.

Voluit tamen Supremum Numen vt, quando Hebræa in lingua Dei nomen Tetragrammaton erat, siue quatuor continebatur litteris, in alijs quoque idiomatibus Tetragram-

maton foret, tum vt, vel hinc reliquæ Gentes vnanimes conſpirando ſequerentur Hebræos, vt in diuina vocatione, ſic in Dei etiam inuocatione, neque Dei tantùm nomen ſimiliter efferrent, ac effarentur, verùm & Deum noſſent, colerent, venerarentur; quibus Hebræi ritibus, & qui ſucceſſerunt illis Chriſtiani veri ſecundum Spiritum Iſraelitæ agnoſcunt, colunt, atque venerantur: tum ad deſignandam immutabilitatem Dei quaternario & Cubi numero; quin & Deum rerum omnium cauſſam eſſe; nam quaternarius decimum numerum gignit, & complectitur, ex arguta Pythagoræorum obſeruatione, nimirum 1. 2. 3. 4. efficiunt 10. Iurabant illi per quaternarium & Opificem omnium: Pythagoræ aſſecla Hierocles aſſeruit iſtum numerum, teſte Georgio Veneto. *Tom. 8. Cantic. 1. cap. 13.*

Quatuor igitur Piſcatores præcipue ad Euangelium ſuum diſſeminandum in Orbem Terrarum miſit Chriſtus Dominus, quatuor eius Scriptores conſtituit inſtar quatuor animalium Ezechielis *cap. 1. v. 5.* & quatuor quadrigarum Zachariæ *cap. 8.* quibus vehimur in Cælum, ſicut Helias in æthera. S. Auguſtinus *lib. 1. cap 15. de Conſenſu Euangeliſtarum*: *Hæ ſunt* (inquit) *Sanctæ quadrigæ, quibus per Orbem vectus Chriſtus ſubigit populos leni ſuo iugo.* Et in hanc fermè ſententiam S. Ioannes Chryſoſtomus *Ser. in SS. Petrum & Paulum, pag.* 314. præclarè differit, vbi Voſſius. His quatuor angulis Eccleſia primum conſtructa fuit, ita teſtatur auctor Commentariorum in S. Marcum *cap. 1* Tetra-

drag-

dragmum pro ſe, proque Petro Chriſtus iuſſit exſolui. Quatuor ſunt in Sacroſancta Trinitate Relationes, quatuor Orbis partes, totidem Mundi cardines, totidemque venti Cardinales, quatuor anni Tempeſtates, quatuor Elementa, quatuor Virtutes morales potiſſimæ, quatuor humores, & totidem hominis Ætates, auctore Galeno. Conſulendus Bungus de Numeris, vbi de Tetragrammato, & Marianus Epiſcopus Reatinus in *Epiſtolam* 136. S. Hieronymi, ad nonum e decem Diuinis nominibus agit, & de nomine Dei Adonai, ſeu Elohim Τετραγραμμάτῳ non Iehoua. Eminentiſſimus S. R. E. Cardinalis Bona *p.* 38. *Harmoniæ Pſallentis Eccleſiæ*, doctiſſimè.

Iſto idiomate, quod ante diluuium Turrimque Babel vnicum erat, Deus alloquutus eſt Mortales, ſeu Patriarchas, eoque viciſſim homines illi Deum ſunt affati; eo fœderis, ſeu Teſtamenti veteris præſertim libri concepti fuerunt, vnde appellatur paſſim lingua ſacra, qua per Moyſem legislatorem Altiſſimus Decalogum, & alia præcepta moralia, iudicialia, & cæremonialia tradidit, Spiritus Sanctus per Prophetarum ora dictauit Myſteria, & Vaticinia, tàm Maiorum, quàm Minorum aperiens labia: Euangelium præterea S. Matthæi, & Epiſtola S. Pauli ad Hebræos exarata ſunt Hebraica lingua, etſi nunc exſtent tantùm Græcè, ac Latinè. In nouo Teſtamento Chriſtus Dominus ea lingua vſus eſt in rebus doctrinalibus; at lingua Syriaca vernacula & vſitata Hieroſolymis, perque Palæſtinam in alloquijs ad populum, inque

viſi-

visibilibus miraculis patrandis, ne vis aliqua putaretur inesse Hebraicis à superstitiosis Cabalistis, præcipuè in extrema Cœna, cum Epitomem, & memoriam suorum mirabilium, Eucharistiam scilicet, instituit. Affirmat, & approbat id Eminentissimus Cardinalis Bellarminus *lib.1. de Sacram Euchar. cap.11. p.373.* Scortia *de Sacrif. Missæ l.2. cap.12.* Fronto Ducæus in *Pless.de lingua, qua sunt ministranda Sacramenta*, Cardinalis Bellarm. *Tom. 2. Controuer. lib. 2. de Sacram. effect. cap. 31.*

In Benedictionibus quidem Iudæi vsurpabant eam propter antiquitatem, immutabilitabilitatem maiestatem, decorem, atque dignitatem; Christus autem benedixit dum consecrauit, imò benedicens ijsdem verbis, vt euincit Reuerendissimus Pater Raimundus Capisuccus Ordinis S. Dominici è S. Paulo post S. Thomam, aliosque complures in *Tract. de Bened. Euchar.* Adde illis Lutolphum Cartusianum *de Vit. Christ. par.2. cap.16. p.265. coll.3.* qui concludit in his verbis: Nulla alia intelligitur benedictio, nisi sacrorum verborum prolatio, S. Ambrosius *lib.de his, qui mysterijs initiantur, c.9.* Ante benedictionem (scribit) verborum Cælestium alia species nominatur, post benedictionem Corpus significatur signo, quod continet significatũ, siue idẽtitatis, vt infans pannis inuolutus in præsepio positus significabat natum Saluatorem mundi, & erat idem ipse Saluator. Lucæ *cap.2. v.12. cap. ante 40. dist. 2. de Consecrat.* S. Paulus ad *Corinth. cap. 10. v. 66. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio Sanguinis Christi est?* Vnde

voca-

vocata est Eucharistia interdum Eulogia mystica à S. Cyrillo Alexandrino *in Epistola ad Nestorium*, quandoque simpliciter Eulogia a S. Maximo Martyre ad *cap. 3 Eccles. Hierarch. S.Dionysij*; frequentius tamen pro Pane, qui eius vicem supplet, aut alia re benedicta, siue frugibus, seu donis, vel Reliquijs, & beneficijs, Sanctuarijsque. Vide *Magr. in not. Sacr.* & Cabassutium in *not. ad Concil. to.* 1. *Liturg. p.* 503. Panis tunc vocatur Sanctificatus à Paulino Nolano *p.* 541. tũ Agapæ. *p.* 657. Gregor. Turonen. *lib.* 5. *cap.* 14.

S. Petrus Christi Vicarius etiam Hebraico stylo Missam celebrauit, vti non solus Eckius refert, sed & Durandus *cap.* 1. *lib.* 4. *Rationalis.* vbi prodit in primitiua Ecclesia diuina Mysteria fuisse celebrata Hebraicè; & Hadriani Aug. tempore demum Græcè in Oriente peragi cæpisse omninò, vt arbitror. Sic R. P. Cotonus Soc. Iesu *pag.* 428. *de Missæ institutione*, Genebrardus idem innuit in *Chronolog. part.* 2. asserens scriptum Hebraicè S. Matthæi Euangelium pro nationibus Orientalibus, quæ Grammaticam Hebraicã edoctæ fuerant: Vnde Indi canebant Missam Hebraicè sequuti S. Bartholomæum, & Pantenum virum Apostolicum præceptorem Clementis Alexandrini, qui eum Apem Siculam vocat *lib.* 1. *pag.* 274. Crediderim tamen S. Petrum Græco Sermone Antiochiæ, mox Latino Sacrificium illud augustissimum peregisse tàm Neapoli, quàm Pisis, ac denique Romæ, vt obseruabam *lib.* 2. *cap.* 1. *Prænestes antiquæ*: coniicioque Marcum Euangelistam, (quo comite, ac interprete S. Petrus vsus) Missam Latinè ver-

tis-

tisse, vel ex Hebræa vel e Græca S. Iacobi, sicut Euangelium Latinè conscripsit. Erat Marcus Christi Discipulus & S. Petri filius, vti vocat eum Sanctus ipse Petrus *cap. vlt. Epist.* 1. scilicet ex Baptismo, & ob doctrinam, quin & ἀδελφίδους testante Niceph. *lib. 2. Hist. Eccles. cap.* 43. 1. filius fratris, seu Sororis, siue Nepos.

Quamuis Apostoli omnes dono linguarum fuerint ditati, vtque S. Basilius *Homil. de Festo Pentecostes* dixit, omnium linguis loquuti, ita vt eorum conciones capere potuerint vniuersæ nationes. S. Leo verò *Serm.* 1. *de illo Festo*, aitt propriæ singularum gentium voces factæ sunt in Ecclesiæ ore communes, fuse S. *Gregorius Nazianzenus orat.* 44. *in Sanctam Pentecostem p.* 986. vbi post *audiebant*, punctum addit, & secernit quod sequitur: *Loquentes linguæ suæ*. Adi Bartholomæum Lintrensem in Acta Apostolorum, ad illud: *Loquebantur varijs linguis, & audiebat vnusquisque illos lingua sua loquentes*. Certe S. Cyprianus *Ser. de Spiritu Sancto p.* 400. Vna lingua, operante (ait) Spiritu Sancto intellectum omnium erudiebant; & apud S. Augustinum legimus in *Psalmo* 54. Apostoli vna lingua loquentes ab omnibus intellecti sunt. Consulendus S. Antoninus *p.* 1. *Histor. tit.* 6. *cap.* 2. §. 1. *col.* 1. *p.* 128. & Summa S. Thomæ, Auctor etiam Maris *Hist. Act. f.* 67. *cap.* 1. vbi tres opiniones recenset, sicut interpretes alij.

Quamuis (inquam) instar aliorum Apostolorum S. Petrus eorum Coryphæus munere linguarum fuerit adornatus, tamen non conueniebat diuinæ Iustitiæ, vt Deus semper mira-

ra-

racula patraret, ex Marsilij Ficini effato *lib.* 1. *de Christ. Relig.* quia non essent mira; namque illis assuescentes homines minime mirarentur, nec fit ab assuetis passio, permittitque sæpius naturæ Dominus, vt ordine naturæ seruato secundæ caussæ operentur, cum sit ipse prima caussa. Deus profectò, ne qui construebant Turrim Babel, eam altiùs attollerent, ac perficerent, imo vt à cœpto desisterent, immisit linguis construentium varia idiomata, ne sese mutuò exaudirent, ac intelligerent, & adiuuarent in ausu Gigantæo. Ille ipse Deus varia suis Apostolis immisit idiomata quoque, quorum fuerant symbola & indicia linguæ igneæ acuminatæ, ac pyramidales dispertitæ, siue tamquàm ignis, quæ apparuerant illis, e *cap.* 2. *Act. Apost.* seu 55. aut 72. aut 120. quot erant primæuæ post diluuium annis 100. plus minus, in quas diuisa erat prima lingua, qua loquutus est Adam, deinde nuncupata Hebræa, vel pro numero Fidelium, qui eas exceperunt, siue Apostoli & Discipuli vna lingua loquerentur, omnibus intelligibili, siue vicissim, & successiue loquuti sint varijs linguis, ne multiplicarentur miracula, dum vna Dialectus infusa enuntiantium oribus, exceptaque audientium auribus, prout ad singulorum captum, accommodata per aerem volitando vti sunt ἔπεα πτερόεντα ex Homero, verba nempe alata, fuere submutata, & variegata, quò instruerentur, & edocerentur, & vera fides innotesceret, atque sic ædificaretur Ecclesia, & ad Cæli proximum fastigium exsurgeret.

F Ita-

Itaque vetusto in fœdere Pentateuchus, e quo liquet lapideis in Tabulis præcepta Decalogi scripta fuisse digito Dei, *cap.* 31. *Exodi v.* 18. & *Deuter. cap.* 9. *v.* 18. siue in Diptycho lapideo, vt loquitur S. Augustinus contra Faustum rupicibus Paginis, saxeoque volumine, sicut apud Saluianum *lib. de Prouident. p.* 56. sed Hebraice, vti fuerunt, Iob, Iosue, Iudicum, Ruth libri, & Regum Historia quattuor comprehensa Tomis, Paralipomena, Dauidis Psalterium, quod 150. Psalmis constat, cum e tribus millibus Psalmis supersint isti tantummodò, & centesimus quinquagesimus primus, qui circumfertur, quasi spurius reijciatur, si fidem adhibemus Balduino in leges Constantini M. *lib.* 1. *p.* 46. Salomonis Prouerbia, Ecclesiastes, & Cantica Canticorum, Prophetæ tàm maiores quàm minores, exstant Hebraico contexti omnes idiomate. Liber etiam primus Machabæorum, repertus à S. Hieronymo, vt ipse asserit in prologo Galeato; & Panaretus, vt apud Latinos prænotatur, seu Ecclesiasticus, siue Liber Iesu Syrach, qui & Parabolæ Salomonis, vti Esther Historia.

Rursus nouo in Testamento Euangelium S. Matthæi, quod æuo S. Hieronymi in Bibliotheca Cæsareæ S. Pamphili Martyris apud Eusebium reperiebatur, a S. Bartholomæo delatum ad Indos Hebraicè, Eusebio Teste *lib.* 5. *cap.* 10. *Hist.* relictumque, ac à Panteno Alexandrino Viro Apostolico, Præceptore Clementis Atheniensis dicti Alexandrini, qui eum Siculam Apem vocat, Florentinius in *Lucensi Martyrol. die* 7. *Iulij*, post annos 100, tum & amplius inuen-

uentum, & translatum Alexandriam, auctore Cardinale Baronio in Annalibus Ecclesiasticis ad annum 42. ex Origene, Eusebio, S. Heronymo, Socrate, atque Nicephoro: idem S. Matthæi Euangelium S. Barnabæ manu descriptum, & super eius corpus repertum Hebraicè in Insula Cypri, & loco Sanitatis, exornatũ auro in Palatio suo reposuit Imperator Zeno; cui petẽti Anthemius Episcopus Salaminæ dederat, & diu seruatũ in magna quarta feria Paschæ quotannis in Oratorio recitari ex eo solebat vt Cardinalis Baron. ad *an. C. N.* 485 *p.* 425 ex Alexandro Monacho apud Surium die 11. Iunij narrat. Hodie tamen non inuenitur, sed Græcè tantum à S. Iacobo Hierosolymis, qui frater Domini dictus fuit, cõuersum e S. Athanasio: quemadmodum & Epistola S. Pauli ad Hebræos, vti supra dixi; Hebræo stylo fuit exarata; etsi lingua Syriaca seu Chaldæa, quæ vulgaris erat Hierosolymis post reditum Captiuorum e Babylone, & Christi, ac Apostolorum æuo vigebat, seu mista, è Chaldæa, & Syriaca scriptum multi putent Euangelium S. Matthæi, vt & hanc Epistolam S. Pauli vti Ducæus in *Inuentario Enor.* Plessæi *p.* 144. *& seqq.* & Sanctius *in Commentar.* ad Daniel. *cap.* 2. *nu.* 7. *vsque ad* 17. Salmeron in *Prolegomen* 35. Cardinalis Bellarminus *Tom.* 2. *Controuer. lib* 2. *cap.* 4.

Ista vero volumina Sacrorum Bibliorum in varia, & in dissita loca cum dispersa forent, nec satis diligenter conseruarentur tempore captiuitatis tam Salmanazar Regis Assyriorũ, qui trãstulit decem Tribus 4. *Reg. cap.* 17. & *Tob.* 1. quam Nabuchodonosor Regis Babylonis Hierosoly-

mis euerſis ; & Templo , Eſdras diuino inſtinctus afflatu collegit ſumma diligentia , ordineque concinno diſpoſita in vnum quaſi corpus redegit , nouaſque litteras Hebraicas adinuenit, dimittens antiquas Samaritanis , ſuumque librum adiecit , & Nehemiæ adhuc Hebraicè : reliqui Sacræ ſcripturæ libri ſeu veteris aut noui ſimul inſtrumenti Græcè vel Chaldaicè leguntur in fonte : Chaldaica lingua editi Thobiæ, Iudith ; & partim libri Danielis , & Eſdræ ; paraphraſtice autem totum vetus Teſtamentum Pentatheukus à R. Aquila , ſeu Onkelo , Prophetæ , Ioſue , ac Regum libri à R. Ionathan , Filio Vrielis : Pſalmi , Iob , Ruth , Eſther , & Salomon à R. Ioſeph Cæco . At alias agemus de *Thargum*: Nunc autem Latinè in verſione vulgata , quæ Romanorum Pontificum iuſſu recognita , curaque fuit recepta , & edita Chriſtianorum omnium ſummo conſenſu agnoſcuntur , & collaudantur. Tranſtulerant in Græcum ex Hebræo Sacra Biblia LXXII. Interpretes anno ab E C. 3720. ante Chriſtum natum 284. Teſtes ſunt Ioſephus *lib.* 12. *cap.* 2. *Antiq. Iudaic.* Ariſtæas toto libro , & Patres paſſim enarrant.

Hunc Ariſtæam ὑποβολιμαῖον ſuppoſititium vocat Ioſ. Scaliger *lib.* 1. *Epiſt.* 131. & confictum ab Heleniſtis contendit in notis ad Euſebij Chronicon *p.* 122. ſed eum refellit , Germanumque aſſerit Petauius *de doctrin. Temporum lib.* 2. *p.* 203. & in S. Epiphanij Tractatum *de menſur. & Ponderib. p.* 378. adeoque ipſe Caſaubonus in *Hiſtor. Auguſt. p.* 191. auctorem antiquiſſimum vocat ac elegantiſſimum, Cardinalis

Bel-

Bellarminus *lib. 2. de Verbo Dei cap. 6. Tom. 1. Controuers.* confutans Ludouicum Viues,& Leonem à Castro, qui hunc Aristæam adulterinum censuerunt: laudat tamen illum Zonar. *Tom. 2.* χεόνικ *pag.* 77. post Philonem *lib. 2. de Vit. Mosis*, Tertullianum *cap.* 18. *Apologetic.* S. Athanasium in Synopsi, S. Augustinum *lib.* 18. *de Ciuitate Dei*, cap. 45. ipsumque Sanctum Epiphanium eodem lib. seu Tract. *de Mens. & Ponderib. p.* 535. Viri ergo illi 72. doctissimi libros veteris Instrumenti ex Hebræo in Græcum interpretati sunt Spiritus Sancti ductu: neque sine diuinis prodigijs Ptolemæi Regis Aegypti cognomento Philadelphi anno 17. qui eos euocarat Demetrij Phalerei Bibliothecæ suæ Præfecti opera: ipsi autem Eleazari Pontificis permissu profecti Alexandriam, tam insigne operæ pretium inibi perfecerunt. Hæc Cardinalis Bellarm. *lib. 2. de Verbo Dei cap.* 16. & in *lib. de Script. Ecclesiast.* ex Eusebio *c. 1. l. 8 de Præpar. Euangel.* & S. Hieronymi *præfation. in Pentateuch.* Antea tamen Græcè fuisse versa ex Hebraico Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. & Iosephus apud Serarium in Prolegomen. Biblior. referunt.

Fuit nihilominus ista versio Græca LXX. (sic enim LXXII. vocantur, vt numerus sit teres ac rotundus) apud Hebræos ipsos celebratissima. Iustinianus etenim Augustus mandat vt Hebræi, qui Romanum per Imperium Græca vtuntur lingua, interpretationem hanc LXX. vsurpent, quæ omnibus exactior est,& præter cæteras multa continet occulta, præsertim verò quod inter-

terpretando accidit; nam cum ſemper bini conclusi eſſent, & diuerſis in locis interpretarentur, vnam tamen omnes compoſitionem ediderunt. Ad hæc quis non in viris illis admiretur, quod cum longo tempore apparitionem Salutarem Magni Dei, & Saluatoris Noſtri Ieſu Chriſti præceſſerint, tamen illam futuram, quaſi præſentibus cernentes oculis, Prophetica quodammodo gratia ipſos circumfulgente, ſacrorum illi librorũ interpretationem accommodarent? Hæc & plura Imperator *Nouella* 146. *de Hebræis quomodo eos oporteat Scripturas legere*; ſed & Aquilæ interpretationem indulget, prohibet autem δευτερώσεις penitùs, ſeu traditiones ſecundarîas, dubito an ſint Sacrificia, & Cæremoniæ à traditionibus Seniorum, quæ à Chriſto fuerunt antiquatæ, quatuor autem libris digeſtæ, vt diſcimus e S. Matth. *cap.* 15.& S.Marcì *cap.7.cap.5*.Clemente in Διατάξει. & e S. Epiphanio in Panario *aduer. Hereſ.* & S. Hieronymo in Epiſtola ad Algaſiam, & Nouella Iuſtiniani videtur indicare.

Hæc itaque verſio LXX. S. Paulo Apoſtolo in Epiſtolis, S. Lucæ in Actibus Apoſtolorum, & in Euangelio quin & à tribus alijs vſitata fuit, imò & ab Apoſtolis omnibus, licèt interdum Hebraicam veritatem citarent, e Leone Caſtr. *de* 70. *Interpr.cap.6*. Cardinalis Baron. in *Annalib.ad ann.* 346. *fuſe p.* 23. & à primæuis Patribus, Ignatio, alijſque paſſim laudata & approbata, vti præmonuere Genebrardus in præfatione commentariorum ſuorum & in Pſalmos, & in Prologo ad vetus Teſtamentum LXX.

Mo-

Morinus, inque *p.* 274. *Exercitat. in Pentateuchum Samaritanum* . Inter opuſcula Nicolai Serarij edita Moguntiaci 1602. in fol. exſtant prolegomena Biblica in quibus p. 3. cap. 16. agit auctor ille de Græcis verſionibus, ante Alexandrum M. Locat quidem primam de qua iam pręfatus ſum; Secundam nuncupat Lagianam ſub Ptolemæo Lagi filio Rege primo Ægypti, e *cap.* 25. *lib.* 3. S. Irenæi, & Clemente Alexandrino *lib. primo Stromat. p.* 342. & ſunt qui cenſent eius æuo Pentateuchi tantùm Libros verſos, quos refellit Feuardentius *in Annotationibus ad Irenæum*; Tertiã Septuaginta Interpretũ toties laudatorũ ſub Ptolemæo Philadelpho alterius Ptolemæi filio, & Nepote Lagi, Bibliothecæ Alexandrinæ conditore, quæ ad 500. millia voluminum excreuit; & quæ verſio reliquarum nobiliſſima eſt, Teſte vel ipſo Ioſ. Scaligero *pag.* 151. *in Chron Euſebij*: quintam Herodianam. At quis credat Proſelytum illum Idumæum, & Aſcalonitam origine, vſurpatorem Regni Iudæorum, ac Tyrannum ſtipendiarium, cædibus infamem admouiſſe manus cruentas Innocentum ſanguine ſacrorum Librorum expoſitioni? Nihilominus non zelum domus Domini eum impuliſſe vt id auderet, ſed eò adigere potuiſſet, ſi auctores idoneos nanciſceremur, ambitio; Chriſtum enim ſe ille nuncupabat, id eſt vnctum, quem titulum Reges Hebræi præferebant. S. Auguſt. *lib.* 17. *de Ciuitate Dei cap.* 6. ſed & Herodiani, qui nomen ab ipſo fuerant mutuati, ventilantes ipſum adulatoria inſultatione Meſſiam eum, qui venturus eſſet, affirmabant.

Notum illud Satyrographi, Persij, nempe *Satyr.* 5. *Herodis venere dies auctaque fenestra dispositæ pingues nebulas oluere lucernæ*, tam illustri siquidem tamque solemni ritu Natalem eius celebrabant. Certè quando Magi adierunt ipsam Hierosolymam quærentes, *vbi est qui natus est Rex Iudæorum S. Matt. cap.* 2. *v.* 2. *& seqq.* turbatus est *audiens Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo*, & congregans omnes Principes Sacerdotum, & Scribas consuluit, & ab illis didicit ex Prophetæ Michææ vaticinio *cap.* 5. *v.* 2. relato etiam apud S. Ioan. *cap.* 7. *v.* 41 Dominum Iesum Christum & Messiam verum Regem Bethelemi natum e Virgine fuisse. Hic ipse Herodes Templum à Salomone tam operosè, sumptuoseque constructum, à Zorobabele reparatum, à Iuda Macchabæo repurgatum, & magnificè dedicatum reædificare aggressus, perfecit annis octo ab anno Regni sui 18. altius 120. cubitis, & latum 100. e lapidibus candidis & firmis, quorum singuli longi erant 25. cubitis & lati 12. altique 18. vti computat S. Hieronymus in cap. 11. Zachariæ, post Eusebium in Chronico. Curauerat ille per Sosium exstingui Assamonæos Antigono Rege vltimo in Crucem acto, Zanhedrin quoque siue Synhedrium e domo Dauid adhuc deleuit, nouumque suffecit e Proselytis anno decimo suæ Tyrannidis, quin & Sacerdotium Iudæo ignobili accersito Babylone deferens Annæ Leno labefactarat ex Eusebio, Philonisque libro de temporibus, qui exstat creditur Annij, ita vt nō Sceptrum tantummodo, sed & Pontificatus defecerint;

atque Pontificiam Stolam sibi adrogarit impie, suæque addixerit custodiæ: refert ista præclare Cardinalis Baronius in *præparat. ad Annales Eccl.*

Herodianam autem Versionem huiusmodi Serarius recenset elaboratam Prolemæi Dionysij Aegyptiorum Vltimi Regis tempore, ac Hærodis Iudæorum Tyranni: Sed eam Iunij Scriptoris Hæretici commentum esse detegit, sicut & Lagianam in eodem *cap.16. quæst.3.* Illarum profectò altum est silentium; & attentiùs perlegenti loca dicta S. Irenæi, & Clementis Alexandrini patebit dilucidè tàm Lagianam, quàm Herodianam esse cum illa LXX. eamdem, e qua tres Nouator ille confinxerit, otio atque ingenio abutens suo; quemadmodum non defuerunt, qui Prophetas æuo Antiochi & Hagiographa reliqua conuersa in Græcum Hellenistarum Alexandrinorum opera fabulantur, cum tamen Patrum & Historicorum consensu summo LXX. illi, libros omnes Bibliorum Sacrorum ex Hebræo Græce fuerint interpretati.

Post illos Aquila Ponticus, e Sinope, primò Ethnicus, deinde Christianus, & Discipulus Apostolorum, sed cum nimis attenderet rebus Genethliacis, expulsus est ab Ecclesia; quare in odium Christianæ Religionis euasit, se circumcidens, Hebræus Proselytus, siue Aduena, Imperatoris Hadriani πενθερίδης seu Soceri filius, id est Mariti Mattidiæ sororis Traiani Augusti, quæ mater fuit Sabinæ Coniugis Hadriani etiam Augusti; ita S. Epiphanius, & Sixtus Senensis *lib. 4. Bibliothecæ Sanctæ*, qui etiam ait illum fuisse Discipulum Rabbi Akibæ sub Hadria-

driano A.C.N. 120. quamuis Petauius in *Notis ad Anchoratum S. Epiphanii p.* 495. vocet eum πενθέρον i. Socerum, sequutus Chronicon Alexandrinum p.395. notans eumdem curiosum, contentiosum, persequentem etymologias nominum, e S.Hieronymo aduersus Ruffinum, atque alibi, & vt fabulosam refellens eius cum Hadriano Augusto affinitatem, nec obseruans πενθερίδου nomen esse Patronymicum.

Iste inquam Aquila non confundendus cum alio, qui Onkelos nominatur, quique fere hoc æuo, saltem Christi, transtulit Pentateuchum Chaldaice, vt erudite arguit iam laudatus à me alibi R.P. Ludouicus Maraccius, neque cum eo, de quo fit mentio in Actis Apostolorum: *cap.*18.*& in Epistol. ad Roma.cap.* 16. *v.* 3. & *ad Timotheum Epist.* 2. *cap.* 4. *v.*18. quique Scenofactoriæ artis S. Pauli comes, & Christianus fuit, atque Sanctus, coliturque Fastis Sacris adscriptus in Martyrologio Romano, 8. Iulij die, vbi Cardinalis Baronius: certe Tristanus *Tom.*1. *Historiæ* e Numis in Hadriano p. 455. Ponticum Aquilam miscet cum Pontio Aquila, quem vult maritum Mattidiæ, suprascripto, & Suetonio cap. 28. referens æuo C. Cæsaris Pontium quemdam Aquilam. Sunt qui dicant illum fuisse filium Sororis Imperatoris Titi, sed de istis Genealogijs dici potest, quod S. Paulus insinuat *ad Timoth.cap.*1.*v.*4.*& ad Tit.cap.*3.*v.*9. eas esse stultas, & interminatas, Iudaicasque fabulas, atque deuitandas. Berenicen Sororem Agrippæ perditè Titus adamauit, vt *notissimus Adamas* testatur, *qui Berenices in digi-*

to

to factus pretiosior , *hunc dedit olim Barbarus*, *incestæ, dedit hunc Agrippa Sorori*, vti canit Iuuenalis *Sat.6.* Iosephus in vita sua ad calcem τῆς τῆς ἰουδαικῆς Ἀρχαιολογίας, hæc habet, ἡ δὲ τοῦ Καίσαρος γυνὴ Δομέτια (forte Dometia Longina Domitiani Cæsaris vxor) διετέλευσεν εὐεργετήσαι με. I. Cæsaris vxor autem Domitia perseuerauit me beneficijs cumulare, vnde Flauij prænomen accepit. Adi Niceph. Gregor. Aquila (inquam) ille Ponticus, qui etiam Onkelos. I. Vncinus apud Chaldæos vel ex coniectura R.P. Maraccij Ἄγγελος Angelus, Hadriani A. sub imperio dedit alteram post LXX. Versionem Græcam Bibliorum ex Hebræo, & quidem geminam, verùm posterior, quia fidelior, fuit suscepta, e SS. Hieronymo, & Augustino, & e Sante Pagnino.

Tertiam Theodotion Ephesius protulit ex Hebræo Græcam Interpretationem circa annum C. N. 182. Commodi August. I. Tatiani fuit is Auditor, eiusque dogmatum Sectator, & Encratites, tum Marcionites, demum Iudæus; vocat illum Ebionem Eusebius, Iudaizantem S. Hieronymus, docetque multa Saluatoris Mysteria celasse subdola interpretatione, dum Proselytus eam ederet; Suid. in ὠριγένης: inter Hæreticos, qui Christum tantummodo asseuerarent hominem, recenset S. Augustin. *num.33. de Hæresib.* Pius Secundus in *Historia rer. vbique gestarum*, confundit eum cum Theodecte Tragœdo Cilice, qui verba Prophetiæ de Virgine paritura transferens ad iuuenculam, non satis capiens diuina Mysteria, continuò vtroque captus lumine obmutuit, ex Iosepho *lib.12. cap.2.* &

Eusebio *lib.* 8. *præparat* Euangelic. *cap.* 1. adde Zonar. in χεσνη; Pius eum Ponticum dicit, sed nescit qua ex Ciuitate, putat Cilicem Suidas: ita Theopompus nonnulla e libris Hebræorum Græca oratione dum conatur exornare, mentis turbatione correptus fuit, & forsitan fuit illa prima Translatio Bibliorum ex Hebræo ante LXX. de qua superius actum est, qua isti Pagani sunt vsi.

Quartam Interpretationem dedit Symmachus duplicem quoque sub imperio Seueri A. anno Christ. 196. seu circa 200. Hic Samaritanus genere desciuit ad Iudæos Proselytus, rursumque circumcisus, e S. Epiphanio, at Christianus, ac Ebionita Secundum S. Hieronymum, non verbum e verbo, sed sententiam sententia reddendo, ac Sensum e sensu, & iuxta Nicephor. in *Eccl. Hist.*

Semper quidem adoranda est admirabilis Dei Prouidentia, sed præcipue in Ecclesiæ Christianæ structura, & institutione; nam cum per LXX. bonos ac pios interpretes Biblia verti Hebraica in Græcum voluisset; per malos & infidos istos, Aquilam, Theodotionem, atque Symmachum eadem conuerti pariter permisit: Sic Balaam *cap.* 22. *Numer. &c. Benedixit, cui nolebat populo Israel*, Sic prophetauit Caiphas, Ioannis *cap.* 11. *v.* 4. *cap.* 18. *v.* 14. *Expedit vobis* (inquiens) *vt vnus homo moriatur pro populo*. Ita Scribæ, Pontifices, & Pharisæi, dum sceleri suo incubuerunt, Deo famulati sunt ad publicam salutem, quam ex Inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt

runt

runt nos, cecinit Zacharias pater S. Ioannis Baptistæ futuram in Cantico, *Lucæ cap.* 1. *v.*71. & ad quam Deus malis vti bene solet, ac ad vtilitatem bonorum, vt docet S. August. *Epist.*59. *&* 149. & in *Psalmo* 36. 54. 77, 104. *quin & ad Genesim in Quæstionib. lib.* 11. monetque ne putemus gratis esse malos : *Solet enim hoc facere Diuinitas, vt etiam per Aduersarios Religioni suæ consulat, vt tanto magis, qui Cultores sunt Christi pro fidelibus elaborent*, vt in Marcellini libello contra S. Damasum asseritur. Vnde per Sybillas, & Pythonissas, perque Dæmonum Vates vera prænuntiari aliqua indulsit, tum vt credibilior fieret veritas, quæ testimonium habet etiam ex Aduersarijs, tum quia cum homines talia credunt, per eorum dicta magis ad veritatem inducantur, S. August. *lib.*13. *cap.* 18. *contra Faustum. cap. si quid veri, distinct.*37. & S. Thomas *art.6. quæst.*172. *ad primum.* Ego copiosius in mea de Sibyllinis Oraculis Dissertatione. Ipse Constantinus M. A. *in Oratione ad Coetum Sanctorum apud Eusebium* affirmat Deum voluisse, vt extranei à fide Vaticinarentur, sicut Musici plectro superuacaneas quoque chordas quatiunt, quò ipsi Aduersarij & hostes apud suos Christianam Religionem confiterentur, refert Nicephor. Callisti; *lib.*8. *cap* 29. *Hist. Ecclesiæ*, exclamat Numatianus in Itinerario primo. *O quam Sæpe malis generatur origo bonorum*. Excrescere vult Deus zizania vsque ad Messem, S. Matth. *cap.* 13. passim. Itaque Origenes in his quatuor interpretationibus LXX. Aquilæ, Theodotionis, & Sym-

Symmachi, Tetrapla ſua primùm compegit, quibus poſt adtexuit Quintam interpretationem Græcam Incerti anno 7. Imperij Antonini Caracallæ, in quibuſdam dolijs, ſiue in πίθοις Hierichunti repertam: denique Sextam nullo etiam certo Auctore Græcam, incluſam quoque in dolijs Nicopoli, ſiue Actiacam, quæ Alexandro Imperante tandem emerſit: & ſic Hexapla euaſerunt, (Eſt autem Nicopolis in Epiro, vbi & Actius Portus, ad quem Auguſtus nauali fudit prælio Antonium, & Cleopatram) quin & Octapla; nam præmittebatur Hebraicus cõtextus Bibliorum Hebraicis characteribus, tum idem Græcis elementis exaratus. Columnis diſtinctæ fuerant hæ Verſiones prima Græce ό. ο, ſeu LXX. ſecunda ᾶ 1. Aquilæ. Tertia σ. 1. Quarta θ. Quinta ε. Sexta ς; Symmachi Tertia, Quarta Theodotionis, Quinta à Quinario numero, Sexta à Senario, quibus ſi exemplar Hebraicum proprijs litteris conceptum, idemque Græcis expreſſum præponas, loculi erunt, octo ſiue Octapla, Si demas, erunt ſex, ſiue Hexapla, & quando duæ illæ vltimæ verſiones nondum in lucem prodierant, Tetrapla tantummodo erant. Vltimas duas iſtas Verſiones deſiderari refert S. Epiphanius, ex eoque *lib. 3. Origenianorum* Huetius, qui primum edita Hexapla, tum Tetrapla, denique Octapla, quæ quoad verſiones erant Hexapla, quoad loculos, ſeu columnas, Octapla reuerà refert.

En

En eorum Diagramma.

Hexapla Origenis

1	2	3	4	5	6
Hebraicus Bibliorum Textus	Græcus ex Hebraico exaratus	Versio Græca Aquilæ	Versio Symmachi	Versio lxx.	Versio Theodotionis

Tetrapla omissis textibus	1	2	3	4			
Octapla Hebraicus Textus	Idem Græce	Aquilæ versio	Symmachi	lxx	Theodotionis	Hierichuntina	Actiaca
1	2	3	4	5	6	7	8

ἅπλον extensionem Significat, aut explicationem, Hebraicus contextus tam Hebraice, quam Græce formatus non erat ἁπλὸν nisi κατὰ χρηστικῶς i. abusiue. Ex istis Sex Versionibus emendauit Origenes interpretationem LXX. siue τῶν ὀ per Obelos Asteriscos, Lemniscos, Hypolemniscos; erant Obeli hac forma Λ. Asterisci vero ista ⁜ Lemnisci hunc in modum ÷ seu ⁒ Hypolemnisci, ÷ seu ⁒ Α.Ξ.Θ., Designabat tres interpretes, seu τοὺς Γ at ⁜ concordiam interpretum, cum Asteriscis, suppleuit Origenes in editione sua omissa ex Hebræo, & Obelis fixit, & reiecit, adiecta quæ fuerant à LXX. & confodit illam, quæ vulgata, seu κοίνη vocabatur, sicut Nicomediæ ἐν πυργίσκῳ μαρμαρείνῳ κεκονιασμένῳ i. in turricula marmorea calce illita fuit inuenta sub Constantino M. Versio Græca Luciani manu descripta Presbyteri Antiocheni, qui Martyr

occu-

occubuit ſub Maximiano & Diocletiano A. A. diſſectus, & demerſus in mare à Delphino integer ad littus delatus, vt notat diſertiſſimus & accuratiſſimus Florentinius in *Martyrol. Lucen. ad diem 7. Ianuarij*, ſepultuſque fuit Helenopoli Bithyniæ circa annum 311. vt S.S. Hieronymus, & Athanaſius teſtantur; & hæc Verſio Lucianea Conſtantinopoli, ac per Orientem accepta vſque ad Antiochiam fuit, dictaque ſeptima, non computando ſcilicet ſex Verſiones ab Origene in Hexapla relatas: imo dici debuiſset octaua, nam ea, quam Origenes emendauit LXX, quamque contulit cum Theodotianæa, & alijs, erat vere ſeptima, diuerſaque à ſimplice LXX. quæ continebatur Hexaplis. Heſychius dein Alexandrinus illam Origenianam correctam, & à ſe Vulgatam edidit, non ille Mileſius, de quo Suidas, qui Paganus erat, in v. ἡσύχιος Sub Anaſtaſio Imperatore, nec S. Hilarionis Diſcipulus, & Socius in *Peregrinatione ad Oaſam, circa A C. 362.* Cardinale Baronio referente, qui Confeſſor in Rom. Martyr. 3. Octobris. Heſychiana iſta nona in Ægypto viguit, & Alexandriæ, ſicut Euſebiana decima, quam Pamphilus, & Euſebius promulgarunt, in Palæſtina fuit recepta; verum Origeniana paſſim, & vbique fere, imò tàm Euſebiana quàm Heſychiana deſumptæ ſunt ab Origeniana. Didymus certe, Cæcus ille Alexandrinus, qui & Origenis περὶ ἀρχῶν libros defendit, à ſe illuſtratos, e Poſſeuino; & Apollinaris Laodicenus, non Hieropolitanus anno Ch. 173. Presbyter, ſiue filius eius Epiſcopus,

qui

qui repleuit Orbem libris ſub Conſtantino M. & filijs AA. tandemq; profeſſus fuit hæreſim, e Sixto Senenſi, iſtam Origenianam ad annum C. 361. & 365. firmarunt & propagarunt, licet Apollinarẽ Symmachi ſequutũ fuiſſe interpretationẽ S. Hieronymus vtriuſque auditor, ſed non errorum ſectator, aſſerat in *Epiſt. prima ad Pammachium, & Ocean.* P. Ioannes Phelipeus Soc. Ieſ. n *Commentarijs ad Oſeam*, e Codice Rupefocaldiano ſeu Euſebiano plurima notauit. At e Codice illo pretioſo *Eminentiſſimi Cardinalis Franciſci Barberini*, & vetuſtiſſimo in Prophetas minores collato cum Editione Romana LXX. p. 132. in Bibliorum ſuorum Polyglottorum Tomo 6. p. 122. Brianus Vualtonus cum breui τῶν ἐξάπλων ſpecimine, quod efflagitauerat tantopere vt ederetur P. Dionyſius de Riues, & quod à R. P. Morino Viro doctiſſimo, ac Religioſiſſimo, Presbyteroque Oratorij ipſe Brianus acceperat, varias Lectiones promulgauit; & ſic eiuſdem Dionyſij voto, atque precibus factum fuit ſatis: ſed Morinus de his fuſe in *Præfatione ad Bibl. LXX.* & *lib. 1. Exercitat. cap. 4. & ſeqq.* vbi de Hexaplis Rupefocaldianis, & Fragmento Thuanæo LXX.

Origenes genere Ægyptius filius Leonidæ Martyris ſub Decio A. & Alexandriæ natus anno C. N. 185. ibique innutritus domicilium habuit, inſitus Athenis aliquandiu incubuit Philoſophicis ſtudijs, Condiſcipulus Porphyrij, Eunapio auctore, qui numerat eum inter κρατίστους p. 19. multa pro Chriſti fide paſſus dicitur, thuriſque granum inijcere coactus ad aram Idolorum, ſeceſſit Hieroſolymas appellatus Adaman-

tius, perinde ac indomitus, ob laborem assiduum, ac indefessum; & Chalcenterus, propter æneam laterum firmitatem, Catechistes constitutus à Demetrio Episcopo Alexandriæ, tùm Grammaticus Cæsareæ Cappadociæ, quia confluebant concurrentes ad eum puellæ, vt exciperent scripto, quæ ipse dictabat, aut vt informarentur Mysterijs fidei, quò sinistros vitaret rumores, euirauit se, vel subsecando partes eas, quibus vir erat, vel adhibita eis Cicuta, siue alio Pharinaco vim libidinis exstinxit. Solebat autem docere vsque ad horam nonam, & ad sena millia librorum composuit, vt S. Epiphanius prodit, συντακτικὸς ideo cognominatus. i. Compositor, e S. Hieronymo. *lib.* 2. *Epist.* 7. *ad Marcellam.* Romam postea contendit, non vt Mammæam A. Alexandri A. matrem assectaretur, vt censet Cardinalis Baronius *ann.* 13. *Papæ Zephyrini*, sed antiquissimæ omnium Ecclesiæ, ac Magistræ cognoscendæ studio, vti probat Huetius ex Eusebio; vtque super Editione, quam multiplicem meditabatur Bibliorum, consuleret Pontificem, qui eam approbaret, vti postea S. Hieronymus S. Damasum Papam: Vrbe properè lustrata repetijt Alexandriam, inde Mammæam commorantem Antiochiæ adijt, eamque imbuit Christiana Religione, vt Eusebius auctor est *lib.* 6. *Hist. Eccles.* S. Epiphanius *lib.* 2. *Hæres.* 64. *f.* 228. Zonar. *Tomo.* 2. χεονικ *p.* 228. Suid. in Origene S. Hieronym. de *Scriptor. Eccles.* Sophron. *p.* 113. Alexander quidem A. filius Mammææ, Christum habebat in Larario, Teste Lampridio. Ab ea vero Augusta Origenis

Cæ-

Cæleſtis ſapientia fuit adamata.

Circumferuntur præterea Epiſtolæ Origenis ad Philippũ A. qui primus Chriſtianus fuit Romanorum Principum, e Vincentio Lirinenſi in *Commonitorio p.*38.& 39. Habuit inſuper fauentẽ ſibi Origenes Ambroſium Virum illuſtrem, in aula Imperatoris degentem, & opibus circumfluentem, ab Hæreſe Sabellij, atque Marcionis conuerſum, ab eoque chartas, & ſumptus ſuppeditante adiutus, in Phænicia Tyri contexuit Hexapla, cum exularet Alexandria, Preſbyterio deiectus ab Epiſcopo ſupradicto Demetrio, qui eum vlterius ordinari vetuerat, vt apud Cabaſſutium & Ribottum legitur, & Sixtum Senenſem *fol.*278. *Bibliothecæ Sanctæ*. Denique Cæſareæ latuit apud Iulianam Virginem, oriundam e genere Symmachi, à quo libros in Biblia iure hæreditario acceperat, Maximino Eccleſiam perſequente, & ibi Hexapla perfecit Alexandriæ dudum animo præformata, & emendauit Scripturam, Septimamque Verſionem vere abſoluit, comparatam nempe illam LXX. cum alijs, & correctam, de qua etiam Angelus à Roccha in *Bibliotheca Theologica*. Obijt tandem Origenes Tyri annos natus *69*. Chriſti anno 254. Adi Theuetum in Vir Illuſtr. S.Hieronymum in *Epiſt.* ad Titum ad cap. 2. de varijs translationibus Bibliorum, deque ingenio immortali Adamantij agit, deque ſupercilio Iudæorum *p.*256.

Præter Hexapla, ſeu Verſiones Bibliorum, è totalijs Origenis lucubrationibus paucæ ſuperſunt Tomis duobus comprehenſæ;

reliquæ perierunt, aut delitescunt. Inter alias superstites sunt libri περὶ ἀρχῶν, qui seminaria & Fontes fuerunt permultarum Hæreseon, vti S. Hieronymus, qui eos vertit in Latinum, ostendit; nam dum Origenes præferuido, concitatoque ingenio, Platonis, aliorumque Gentilium Philosophorum opiniones, quas auide imbiberat, nimis pertinaciter affectatur, ac retinet, alijs errandi caussam præbuit, & ipse in plerosque incidit errores, propter quos damnatus fuit, vt in *Notis ad opuscula S. Nili Abbatis* obseruaui; & in Prato spirituali demonstratur *cap.* 25. probatque Sauaro in *Epist.*9. *lib.* 2. Sidonij *p.* 144. Adeoque Philosophia est Theologiæ vt plurimum nouerca. Hadrianus P.P. ad Carolum M. c. *omnem* 37. *dist.* nonulliquę ambigere visi sunt, an Philosophia intulerit plus incommodi, quàm commodi Religioni Christianæ: nam si Ecclesiæ primordia intueamur, complures hæreses à Ph losophis in eam comperiemus inuectas. Vicissim autem in eius etiam progressu a Sanctis Patribus, & probabilibus Doctoribus Philosophiæ ministerio sacra Dogmata stabilita fuisse liquido patet. Hæretici falsam, & simulatam Philosophiam, vt pote corruptam ab Ethnicis, affectabant, eique plusquam par esset auctoritatis tribuebant; verum SS. Patres philosophia vtebantur tamquam pedissequa, & ancilla Theologiæ à Deo reuelatæ, perque Iesum Christum eius filium tàm dilucide, tàmque conspicue patefactæ, perinde ac auro Aegyptio Israelitæ *Exod. cap.*3. *v.* 22. *cap.* 11. *v.* 2. & *cap.* 12. *v.* 15. quod mu-

mutuò sumpserunt, abeuntes. S. Augustinus quidem adeo exercitatus in ea fuit, vt Theologorum omnium Aristotelem apud Æneam Syluij *l. 1. de Gest. Conciliabuli Basileen.* Ludouicus Card. Arelatensis pronuntiauerit: At Iulianus infelix, & ingratus (nam S. ille Doctor magna illi pœna fuit, vt regerit) eumdem Pœnum Aristotelem ausus sit appellare. Sanctus vero Thomas Aquinas nullum ferme articulum, quin Aristotelis auctoritate fulciatur, confecit in sua Summa Theologica.

Quî factum (quæret aliquis) vt cum vnica sint Biblia Hebraicè conscripta, nec alter ea Lingua conceptus supersit liber, neque aliæ dictiones huius idiomatis vllibi exstent, quàm quæ continentur in Sacra Scriptura, quæ ita nominatur simpliciter per Antonomasiam, siue κατ᾽ ἐξοχὴν ob excellentiam ac dignitatem, vti Biblia pluraliter, & eius Codices *Hilleliani* ab Hillele Patriarcha Iudæorum, qui è Stirpe Gamalielis, cuius ad pedes stetit Sanctus Paulus, ortus erat, quique sub Constantino A. vixit, emendati, ea erant in opinione, vt ad ipsos manuscripti reliqui Codices, velut ad lapidem Lydium examinarentur, sicut vnica illa gemma, vel margaritum μονόκοκκον, & pretiosus vnio commendatus tantopere ex sua raritate; attamen tot tantæque sint Bibliorum in Græca Lingua interpretationes, vt etiam in Latina?

Illud ego crediderim accidisse, non tàm quia puncta nondum adiecta fuerant elementis Hebraicis, Massoretæ namque Rabbinici anno Christi 476. seu 478. Tiberiade conuenientes excogitauerunt puncta, Pontaco teste

in

in Euſeb. Chronic. Ducæo , & Genebrardo , tàm propter Linguæ Hebraicæ genium , atque ingenium , vocumque ac phraſium homonymiam , & amphibologiam , ſiue ſimilem , aut dubiam ſignificationem , quàm quia Margaritum eſt ſermo diuinus , qui Biblijs comprehenditur , quod ab omni parte forari poteſt , vt ſcribit Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis *opuſcul.p.352.* & ante illum Facundus Epiſcopus Hermianenſis *lib.3.p.34. Sermo* (inquit) *diuinus eſt ſimilis margaritæ vndique penetrabilis*, Apud Hieremiam *c. 23. v. 29. Loquitur Deus, quaſi ignis , & quaſi malleus conterens petram*; vndè quemadmodum ſilex cum colliditur à malleo , ſeu contunditur , aut ab igniario concutitur , plures ſcintillas gignit , quæ ab illo diſſiliunt , ita à Dei Verbo plures dimanant expoſitiones: certiſſimo & librato , ac medio aperiri debet intellectu Sacra Scriptura, S. Gregorio M. auctore, cum Scripturas omnes loquutionis more tranſcendat. Quamobrē Rex Dauid *Pſ.68.v.12.* canit, *Dabit Dominus verbum Euangelizantibus, virtute multa*, ſiue ad annuntiandũ Euãgelium, ſubminiſtrabit exercitum magnum.

Talmudiſtæ autem Legi attribuunt LXX. facies I. innumerabiles : Sanctus Thomas quatuor ſenſus adſignat Scripturæ Diuinæ in Summa Theologica *part. I. quæſt. I. art. 10.* Litteralem , ſiue Hiſtoricum . in quo S. Hieronymus enituit ; Metaphoricum , ſiue Allegoricum , in quo S. Ambroſius præcelluit ; Moralem, aut Tropologicum , in quo S. Gregorius palmam tulit ; Anagogicum, cui S. Auguſti-

nus

nus insudauit, & in quo Africanus ille Doctor potissimùm celebratur, vt Hieronymus Illyricus, Gallus Ambrosius, & Gregorius Romanus à magnitudine rerum gestarum Magnus cognominatus, in alijs sensibus; quibus addendus Quintus, quem Conuenientiæ, vel Applicationis appellat siue Accommodatiuum, & quem S. Bernardus Gallus etiam tam feliciter vsurpauit, vt Melliflui meruerit Epithetum; quem, vti Paradinus adnotat, quercus, & fagi docuerunt, e quibus sudarunt roscida mella, quæ illæ sacris e Biblijs delibauit. Comparari possunt merito quinque isti sensus quinque corporis sensibus, per quos animus ad penitiorem intelligentiam percipiendam earum, quæ scriptæ sunt, rerum, & ad corticem enucleandum, medullamque introspiciendam acutiùs, ac pernoscendam facile peruenit. Sunt isti sensus quoque inter se diuersi pro captu peruoluentium Diuina Volumina; & secundùm notitias, & illuminationes Cæelestes, & propriam virtutem, *S. Matthæi. cap.* 25. *v.* 19. Deus profectò in Vasto immensoque suo intellectu, qui nullis locorum vel Temporum finibus coercetur, dum semel loquitur, non duo tantummodò audiuntur, imò plurima, & quæ voluit cuique filius reuelare, *cap.* 10. *Lucæ. v.* 22. ideoque multifariam multisque modis Deus loquens Patribus in Prophetis exauditur ab vniuersis, sicuti S. Augustinus enarrat in *Psal.* 61. *ex S. Paulo cap.* 1. *v.* 1. *ad Hebræos*.

Non mirum igitur si ex Hebræo interpretantes Græci tam diuersas expresserint intelli-

gen-

gentias, tamque varias composuerint expositiones. Quis autem apud Græcos multiplices ignorat fuisse Dialectos, & plurima idiomata? Æolicum, Ionicum, Doricum, Atticum, Commune; quæ rursus diuidebantur in Bœoticum, Rheginum, Cretense, Tarentinum, Cyprium, Chalcidicum, Macedonicum, Argiuum, Thessalum, Laconicum, Pamphylicum, & alia; nam species Dorici erat Siculum, seu Syracusanum; species Ionici, Massiliense &c. Attamen LXX. Symmachus, Aquila, & Theodotion, alijque Bibliorum Explanatores Græci Dialecto, siue Communi vsi sunt idiomate: Origenes etiam, & Lucianus, ac Hesychius. Alexandrina quoque Dialectus communis fuit, vtq; arbitror, Macedonica; neque sat scio, an inde, cum Alexandro M. an cũ Ptolemæis, Regibus acceptã linguam Græcam Alexandrini, & Ægyptij linguæ veteri Ægyptiæ permiscuerint, ex eaque conflauerint vna cum illa Cophticam, seu Copticam linguam. Græci quidem longinquis peregrinationibus, & nauigationibus populorum etiam transmigrantium, nouasque sedes sibi constituentium, quin & institutis, ac susceptis bellicis expeditionibus, colonijsque deductis linguam propriam mirificè propagauerunt; & victis gentibus, fundatisque Regnis, non in Asiæ solum meditullio, sed & in illius, & Europæ, ac Africæ oris maritimis, & Portuosis condentes varia oppida & emporia quasi prætexentes, eam imposuerunt. Cicero igitur iure illam copiosiorem cæteris confitetur, quamuis obnitens *lib. 3. de finibus cap. 4. & lib. 3. cap. 35.*

Tus-

Tusculan. Quæst. excreuit enim aliarum acceſſione linguarum, cum in extraneas tranſiret regiones, & locupletata fuit.

Ad Latinas Bibliorum interpretationes vt veniam, earum fuit in Eccleſiæ cunabulis infinita varietas. Scribit enim S. Auguſtinus *lib. 2. de Doctrina Chriſt. cap. 11. Qui Scripturas ex Hebræo in Græcam verterunt linguam, numerari poſſunt, Latini autem interpretes nullo modo*; vt enim cuique primis fidei temporibus in manus venit Codex Græcus, & aliquantulum facultatis ſibimet vtriuſque linguæ habere videbatur, auſus eſt interpretari: Nec enim poterant primigenij Chriſtiani, dum tantus vbique pauor, dum plurima mortis imago, inter preſſuras, & anguſtias carcerum, inter tormenta ſæuiſſima, & immanes carnificinas, fugas, & exilia, terroreſque perſequutionum acerbiſſimarum conſulere in commune, ſed Græcam LXX. veteris Teſtamenti, quam Chriſtus ipſe Dominus in Synagoga legerat, Luc. *cap. 9. v.* 18. & *cap. 61.* Iſaiæ *v.1.* quaque non ſolum Apoſtoli, ſed & Ioſephus, & Philo ſunt vſi, ex Cardinale Baronio ad *ann. Chriſti 23. p.344.* Patres, & Chriſtiani omnes reddebant Latinè, non eam tantùm, quæ ab Origene collata, & expurgata, dein à Luciano, & Heſychio fuit, vulgataque, ſeu communis habebatur, e S. Hieronymo; ſed & aliam, quæ in Tetraplis, ſiue primis Hexaplis ſupererat, abſque vlla emendatione, & pura.

Inter omnes autem Latinas e Græca LXX. vtraque verſas, Italam paſſim, ac veterem di-

ctam, Romanam nempe, præstitisse cæteris, quod esset verborum tenacior, & feliciter exprimeret sententiæ perspicuitatem, S. Augustinus etiam affirmat *loco laudato cap.* 15. Ipse sequebatur Versionem Latinam, quam emẽdarat Origenes, vt S. Hieronymus in *Epistola ad eumdem* exprobrat *Tom.* 2. *p.* 343. Auitus Presbyter, homo Hispanus genere, ante relatam Luciani Presbyteri scripturam transtulit in Latinum Sermonem, & adiecta Epistola sua per Orosium Presbyterum Occidentalibus dedit, Gennadio teste in *Catalogo Vir. Illust. p.* 195. Ad hunc Auitum scribit epistolam S. Hieronymus, mittitque libros Origenis περὶ ἀρχῶν, quos in Latinum à se versos, & ad Pammachium directos frater furatus fuerat, mutuò acceptos, sibique adscripserat, falsus nempè frater, seu Ruffinus.

Auitum autem Carissimum nuncupat, vtque caueat ab Origenis erroribus, quos patefacit, prolixe monet. Paulus Orosius Flauij Orosij filius sanguine innexus Flauio Dextro Chronici Auctori, Presbyter Hispanus consulit S. Augustinum de Priscillianistarum, & Originistarum erroribus, exstatque illius Commonitorium cum Responsione S. Augustini *Tom.* 6. *p.* 239. Narrat hic ibi duos ciues suos Auitum, & alium Auitum, cum tàm turpem confusionem, videlicet Priscilliani hæresim suam per Hispanias spargentis, & per seipsam veritas sola nudaret, peregrina petijsse: Nam vnus Hierosolymam, alius Romam profectus est: reuersi, vnus retulit Origenem, alius Victorinum; ex his duobus alter alteri cessit, Priscillianum tamen

men ambo damnarunt, Victorinum parum nouimus (an ille Petouiensis erat dictus Chiliasta, seu Millenarius vel Quartodecimanus in Romana Synodo damnatus sub S. Siluestro Papa, de quo fuse in *lib. 2. Praenestes. cap.* 10. scribebam olim) quia adhuc paene ante editiones suas, Victorini sectator cessit Origeni. Coeperunt ergo ex Origene magnifica plura proponi, &c. Concludit autem Orosius. Isti vero Auiti duo, & cum his S. Basilius Graecus, qui haec beatissimè docebant, quaedam ex libris ipsius Origenis; non recta, vt nuper intelligo, tradiderunt. S. Basilius traductus fuit à quibusdam Origenista, propter ea, quae de igne Purgatorio scripsit; idque innuit Allatius in *Consens. vtriusque Ecclesiae de Purgatorio p.* 182. at dolet S. Augustinus ex Priscilliani haeresi ad errorem Origenis apud Hispanos fuisse homines dilapsos, & tàm haeresim, quàm errorem confutat.

Haec de Auitis adnotaui, quia à primo Versionē Lucianaeorum Bibliorum Latinam nemo praeter Gennadiū memorat, & alijs de ea relinquo ampliandum. Card. Baronius ibidem censet S. Hieronymum, qui S. Damasi sanctione vulgatam emendauit, purgauit, & probauit, vnde quinti Euangelij auctorē Theodorus Mopsuestenus Episcopus apud Photium *Cod.* 177. & Iulianus *lib.* 4. *oper. Imperfect. num.* 87. calumniantur: quod Reuerendus P. Henricus Noris Augustinianus versatissimus in Historia Pelagiana diligenter obseruauit, ex Hebraeo Biblia vertisse, & hanc Translationem Latinam dictam nouā, vti alia ex LXX. Itala nominabatur vetus,

& S. Gregorium M. nunc Veterem assuisse, nunc Nouam, & ipse testatur in Moralium præfatione; Post S. Gregorium conflatam vnam, quæ appellata fuit communis, & vulgata, quam ab Hæreticis etiam commendari docet Morinus. *Exercitat. 2. p. 120. & exercit. 7. p. 345.* de illa scribit librum Mariana, idem *exercit. 6. p. 305.* & Augustinus etiam Steuchus, *an vulgata Editio sit S. Hieronymi*.

De pluribus Latinis tàm veteris Testamenti, quàm noui versionibus plura congerunt alij Cardinalis Bellarminus, Fabianus Iustinianus, Serarius, Card. Baronius nunquam satis laudatus. Vulgatam Editionem Bibliorum emendatam labore Alcuini siue Albini, iussuque Caroli M. cum Epigrammate, atque Pandecte, seu carmine Ingoberti, qui se Referentem, id est Referendarium (vt opinor) & scribam fidelem Graphidas Ausonios æquantem, superantemue, tenore mentis iactat ad an. Ch. 778. *Tom. 9. Annal. p. 340.* asserit: correxisse ante obitum suum cum Græcis, & Syris Euangelia Carolum M. affirmant Annales Francici à Pithæo editi p. 105. Exstat ille Codex in membrana eximio artificio exaratus, imaginibusque auro, & minio illitis, & pictis adornatus, prout ea tulere tempora, & in S. Pauli Cœnobio propè Vrbem seruatus diligenter: exstat & huius Ingoberti mentio ad annum à C.N. 826. in Actis Translationis S. Sebastiani 20. Ianuarij apud Bollandum, vbi vocatur Vir Illustris Ingobertus Comes. Notat idem Bollandus eius fieri sæpius mentionem in Gestis Ludouici Pij, & Caroli M.

Co-

Comites autem tunc appellabantur Aulici; non tamen id aggressus est Carolus M. absque Romani Pontificis auctoritate, Hadriani nempe Primi, quem, & pro Filiatione naturali Christi, & pro Spiritus Sancti Processione à Patre, atque Filio, & pro Imaginũ cultu, & pro Ritibus tamquã ad oraculum semper adire consueuerat, consulendo ipsum, ac eius responsa, & mandata sequendo, vt ex Historijs liquido comprobatur.

Quin & in Sanctæ Cæciliæ Parthenone intra Vrbem vetustissimum volumen manuscriptum Bibliorum custoditur, tamquàm à Gryphibus aurum, ab illis Deo deuotis Virginibus, in membrana etiam, in qua Libellus S. Isidori ad Orosium Reuerentissimum Presbyterum, Typicam figuram gerens, veteris Testamenti. Sunt & Ailerani versus Politici de Capitibus Euangeliorum: videtur scriptura inter 1000. & 1100. annum à C.N. in ora libri Rubrica, CCCC. adnotatus annus Domini M.XC.VIII. Indict. 1. Mens. Iul. & appingitur Ioannes Archipresbyter Viuat in Domino. An qui vocatur paulo antea Ioannes Archisacerdos? Nec minore cura in Sanctæ Mariæ supra Mineruam Bibliotheca, seu Patrum Dominicanorum, asseruabantur Biblia minutissimis exarata litteris, à Benedicto Papa V. adhuc priuato in membrana, quæ sola secum detulisse fertur Hamburgum, vbi relegatus obijt ab Othone Tertio Imperatore, cum restituendus foret in Pontificatum Anno à C.N. 963. Illius Cenotaphium retulit Lambecius p. 37. *Originum Hamburgensium*; commemorat illa Cardinalis Baronius *Annal. Eccles. p.* 789.

sed

ſed non omnibus probabatur communis hæc de Biblijs iſtiuſmodi opinio. Nicolaus tituli Damaſi Diaconus, & Bibliothecæ ſuffraganeus, æuo Lucij 2. ſcribens ad Petrum Baſilicæ S. Petri Canonicum, de Scripturæ Sacræ emendatione, multa diſſeruit, Vir Hebraicę linguę peritiſſimus, laudaturq; à Card. Beſſarione Phœnice Litteratorum ſæculi ſui *pag.* 14. *Opuſculi de S. Ioannis Euangelij* parte illa, in qua legitur *Si eum volo manere.*

Ne quid dicam de multis alijs tam manuſcriptis Bibliorum Codicibus, vti erat ille Theclæ, de qua in meis ad Nilum Notis egi, cuius ex Alexandrino Exemplari ſpecimen viſum, quia illum Codicem edere cogitabat Vſſerus Armachanus: exultabat tantopere Sarrauius Heterodoxus, etiam *p.* 223. *&* 245. *Epiſt.* Fuit & Pandectes, quem inter alia dona Ceolfridus Abbas Anglus miſit Eccleſiæ Sancti Petri, à B. Hieronymo in Latinum ex Hebraico vel Græco fonte translatum, Teſte Beda circa C. N. A. 718. Fuit & Codex in Bibliotheca Eminentiſs. Ioannis Franciſci ex Comitibus Guidijs à Balneo S.R.E. Card. & Herois omni laude maioris, perantiquus Codex (inquam) exaratus calamo Pſalmos continens, & illi attextus 151. mus Pſalmus, quem ſuppoſititium, & apocryphum cenſent omnes, cum in Hebræorum Pſalterio in *Canone vltimo Concilii Laodiceni*, & *ſeſſ.* 1. *Tridentini*, 150. Pſalmi tantum numerantur, e Cardinale Bellarmino *lib. de Script. Eccleſ.* Etiam Ioannes Lorinus Presbyter ſocietat. Ieſu, Patriæ meæ lumen, *cap.* 5. *Præfation. in Pſalmos*, ſcribit neminem eius Pſalmi 150. meminiſſe,

præ-

præter Athanasium in Synopse. Fuisse quidem Psalmos Dauid tres mille, sed relictos 151. ta sub Ezechia, & tamen in Apollinarij μετάφρασι τȣ̃ ψαλτῆρος reperitur expressus Heroicis versibus hic 151. & exstat in Codicibus Arabicis. Genebrardus ad *Calcem suorum Commentariorum in Psal. ex Vers. LXX.* adiecit, & in Græcis affirmat reperiri exemplaribus positum extra numerum, sicut in peruetusto Libro Psalmorum membranaceo cum hoc titulo, Psalmus Dauid, ita videtur in Biblijs sanctæ Cæciliæ, incipitque Pusillus. Neque disseram de alijs editis à Ximenio Cardinale, seu Complutensibus, deque Regijs Antuerpiæ, ac Parisijs, & Polyglottis Londinensibus, ac reliquis; nimis enim longum esset omnes enumerare.

Quod attinet ad Psalterium. S. Hieronymus, quem Ecclesiæ in exponendis sacris Scripturis Deus maximum Doctorem prouidere dignatus est, quater laborauit in Psalterio, bis nempe vertit illud, & bis emendauit, licet alij ter tantummodo putent illi Sanctum hunc insudasse. Inprimis enim Psalterij Translationem Latinam à Principio Christianæ Religionis, siue à tempore Apostolorum conditam, interpretante scilicet horum aliquo aut Discipulorum (vti sagaciter Eminentissimus Cardinalis Bona *lib. 2. c. 3. Rerum Liturgicar.* subodoratus est) Ego vero audacter S. Marcum Euangelistam fuisse ipsum interpretem crediderim. Eam (inquam) Translationem Latine redditam e Græca secundum LXX. quæ apud Romanos Christianos in vsu præsertim erat, & scatebat, mendis opera-

rum,

rum, ac vitio exſcriptorum, correxit, petente Damaſo Papa. Legebatur autem illa in Italia vulgo, à vetuſto eo æuo, vnde Vulgata vetus, & Itala fuit dicta; & à Sanctis Patribus, Auguſtino præcipuè obſeruata: permanſit vero apud Italos, & Romanos emendata diu, paſſimque decantabatur olim, ſicut hodie in Baſilica S. Petri, quin & ex Decreto S. Gregorij Magni Papæ, qui Eccleſiaſticum Officium apprime diſpoſuit. Secundum illam Introitus, Gradualia, Offertoria, Antiphonæ, Reſponſoria, Tractus, Poſtcommuniones, decantantur adhuc, Teſte Guillermo Durandi Epiſcopo Mimatenſe, in *Ration. Diuin. Offic. cap.1 .lib.6.* Hancque Verſionem Romanam vocat, ſiue Pſalterium Romanum, Caſſiodorus, ex Cardinale Baronio *p. 349. in Annal.* qui Romæ ſuſceptum affirmat, inſtante Damaſo, vti iam ſum præfatus.

Tranſtulit præterea S. Hieronymus Pſalterium ad preces Paulæ ac Euſtachij, Damaſoque vrgente, (cum vtriuſque circumferantur Epiſtolæ) e Græco, in Latinum ſequutus Theodotionis Editionem, quæ ſimplicitate Sermonis non diſcrepabat à LXX. hocque Pſalterium Damaſus Papa, S. Hieronymo ſuadente, qui verſatus in Gallijs diu fuerat, eaſque luſtrauerat, imò & nonnullis habitauerat in locis, nam & Treueris S. Hilarij volumen de Synodis manu ſua perſcripſerat, cantari voluit, & promulgatum apud Gallos introduxit S. Gregorius Turonenſis ex opinione pereruditi Holſtenij. Concordat profectò iſtud ad verbum cum Græco; additum tamen ei fuit aliquid ex Hebræo, vnde di-

citur

citur ad Hebræum potiùs accessisse, cum tàm Obelis, quam Asteriscis confixum fuerit, nouumque nuncupatum est, ac Gallicanum, & reliquis communius, inque textu Bibliorum habetur cum prologo S Hieronymi, qui meminit huiusce Versionis in *lib. de Vir. Illust.* In regula porrò Minorum Ordinis S. Francisci cauetur, vt Fratres officium celebrent iuxta Ritum Sanctæ Ro. Ecc. præter Psalterium Gallicanum.

Postea Sophronius quidam disputans cū Iudæis, dum obijcerent illi aliqua non ita se habere apud ipsorum Libros Hebraicos, sicut in Psalterij Versione, quam S. Hieronymus e Græco lucubrauerat, flagitauit à S. Hieronymo, vt Psalterium ex Hebræo transferret: Cui operi se Doctor egregius accinxit, & illud absoluit; nullibi autem canitur, sed apud multos exstat, & à Lirano, & Michaele Bononiensi, alijsque fuit expositum quemadmodum & legitur operum S. Hieronymi *Tom. 7*. De ista Secunda Versione Psalterij Vrsus in *præfatione vitæ S. Basilij*, ait, quod etsi Sacram quidam Scripturam interpretati sunt, ideo posteriores hanc, nihilominus interpretari debuerunt, si enim hoc non esset, eamdem Scripturam Sanctam Latinitas ex ipso Hebraico fonte per B. Hieronymum S. R. E. Presbyterum, & Diuinæ Bibliothecæ Cultorem (an Custodem) hactenus non hausisset, (aut habuisset) Fuit Vrsus S. R. E. Subdiaconus, Nicolao primo sedente ad annum à C. N. 880. & ad ipsum dirigitur Anastasij Bibliothecarij præfatio super Miraculis S. Basilij ab Helladio collectis.

Hæc S. Thomas Aquinas affirmat in *Proœ-*

mio suorum Commentariorum ad 50. *Psalmos*, & Auctor Maris Historiarum Gallicus, quod Ioannis Columnæ Chronico excerptum est, *Ætate* 4. *p.* 80. *col.* 4. Vincentiusque Bellouacen. *cap.* 92. *lib.* 17. *Speculi Historialis*, errat hic in Chronologia Versionis ex Græco, dum appingit annum secundum Gratiani Aug. & 382 C.N. nam Gratianus fuit renuntiatus Augustus Ambianis, anno C.N. 367. & numerari debet annus eius Imperij Secundus, C.N. 368. e *Codice Theodosiano p.* 80. & insuper dum Versionem e Græco supponit LXX. pro illa Theodotionis, quamuis parumper diuersa sit ab ea LXX. Sanctus certe Hieronymus Editionem LXX. prout in Hexaplis habetur, quæque Hierosolymis decantatur, à se versam in Latinum Sermonem præfatur, scilicet Theodotionis, quæ consonabat cum LXX. eademque censebatur, ex Editione Origenis, quam Eusebius Cæsareen. omnesque Græci Tractatores κοινὴν i. Communem & Vulgatam vocant; & à plerisque dici Λουκίανον adnotant. Adde Cardinalem Baronium, & Ciaconiũ, quin & Cardinalem Bellarminum, qui *Tomo* 1. *Controuers. lib.* 2. *de Verbo Dei cap.* 9. asserit Vulgatam Psalmorum Versionem bis à S. Hieronymo emendatam fuisse; in primis, quando vetus Psalterium emaculauit, vti dixi, deinde quando illud declarauit. Et hic est quartus labor, siue opera, quam Psalterio impendit Eximius Interpres, in Epistola ad Saniam, Fretelam fœminas e Germania siue Scythia oriundas, admonens eas quænam foret discrepantia inter Latinum, Græcumque Psalterium;

nec

nec tamen illud est Psalterium, quod à Iacobo Fabro Stapulense conciliatum, appellatur.

Edidit etenim Faber ille nouitatis nimium studiosus tria Psalteria, quæ pertinent ad S.Hieronymum, primum emendatū e veteri, aliud versum e LXX. seu Theodotionis, tertium ex Hebraico Archetypo. Adiecit dein alia duo, vetus illud antiquatum, & aliud quod Conciliatum nominat, cum triplici Psalmodia superiore ac Gallica præsertim, vbi lima egere directionis videbantur (ait) Translationes illæ, in eoque adnotata gloriatur à se, non parùm suspectus Faber, qui lima potiùs eget in his, quæ procudit; eamque meruit, vt ostendit mihi Vir Illustrissimus & doctissimus Michael Angelus Riccius, *in Expurgatorio Indice Hispanicæ Inquisitionis*. Rectiùs adtexit Cardinalis Baronius, nos vti Psalterio communi LXX. sæpius emendato, non solum à S. Hieroymo, sed ab alijs, Pontificum nempe Romanorum ductu, & cura, studioque.

Gallicum illud dicitur à Lindano etiam Ruræmundensi Episcopo, vt obseruat *Pamelius in Ep. 42. S. Cypriani*, qui, cùm addit Translationem Psalmorum e Fabro editam, ante S. Hieronymum vsurpatam, nuncupari Romanum Psalterium, & in vsu esse desijsse, præterquam in Missarum Introitibus, Gradualibus, Offertorijs & Postcommunionibus, confundit illud vestus scatens erroribus Librariorum, & obsoletum ab illo Fabro tantùm in lucem emissum, cum eodem quod S. Hieronymus expurgauit, & emendauit, quodque persistit in Introitibus & reliquis Missarum suprascriptis locis, & in Ba-

silica S. Petri decantatur, vti mox indicabo, insertumque fuit Biblijs Regijs, & Romanum vocitatur. At Gallicanum ab ipso S. Hieronymo versum, ac interpolatum non in Gallia solum, sed & alijs in Prouincijs viguit, nisi quod in omnibus Vrbis Ecclesijs ad Pium vsq; V. æternæ memoriæ Vetus emendatum, seu Romanum perstitit; nam Pontifex ille Sanctissimus ipsum sustulit in illis, sequutus Concilia Agathen. anno 506. Epaunnen. anno 509. Gerundense anno 517. Bracarense ann. 563. & Toletanũ vndecimum anno 675. e de ijs 12. *Dist. c. placuit, ibidem cap. altaria, Dist. 1. de Consecr. c. institutio Dist. 2. ibi, & c. conuenit Dist. 5. in Decreto seu Collectione Gratiani*, quorum Canonibus cauetur ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, vtque Ciues, Prouinciæ, atque Rectores Ecclesiarum vnum, eumdemque in Psallendo teneant modum: Pius (inquam) Pontifex, vt vbique Terrarum vnus esset Psalterij tenor, cum passim & ipsa in Italia sublatus esset Romanæ Versionis Psalmorum vsus, vt e Brunone Astensi, qui ex Abbate Cassinensi Episcopus Signiensis euasit, Eminentiss. Card. Bona euincit ingeniose non minùs quàm erudite, & ex alijs argumentis ante 600. annos, noluit vt Ecclesia Romana reliquarum Mater, ac Magistra, vteretur alia Translatione Psalmorum, quàm cæterarum Prouinciarum Ecclesiæ, Gallicanæ, nempe in his recepta.

Verùm sicut Mediolanensem Ecclesiam eadem Versione vti permisit, quam vetusto more Ambrosiani vsurpabant, Romana nempe, licèt alicubi ab ea discrepet, & in Breuiario quoque veteri

His-

Hiſpanico ſecundum Regulam S. Iſidori, quod Mozarabicum dicitur, perſtare Romanum hoc Pſalteriū, quod canerent Clerici, ex inſtitutione Franciſci Ximenez S.R.E.Cardinalis & Archiepiſcopi Toletani, non abnuit; ita illud in ſola Baſilica Vaticana reliquit, quod in ea nunc etiam (hæc ſunt Verba ipſa Eminentiſſimi Cardinalis Bonæ) religioſiſſime recitatur, & nouiſſimè, ſublatis mendis, quæ irrepſerant, priſtinæ integritati reſtitutum eſt. Atque hac ratione vniformitas ſumma inter ea, quæ in Horis Canonicis & in Miſſa cantari debent, obſeruatur, ſibique mutuo conſonant Miſſale ac Breuiarium. S.Gregorius Magnus in ſcriptis ſuis teſtimonia ex Pſalmis ſecundum hanc Verſionem profert, vt ex collectione S.Paterij conſtat, & ex Parallelis, quæ ſubnecto, cura & ſtudio Illuſtriſſimi Viri D. Lucæ Holſtenij Canonici Baſilicæ Vaticanæ, ac Bibliothecæ Cuſtodis, qui varias lectiones, etiam ſubiunctas, interpunctiones, atque verſuum diſcrimina collegit, e Codicibus Caſinenſi, & Florentino: S. Auguſtinus in explanatione Pſalmorum hanc Verſionem ſequutus eſt, quam cæteris præferendam cenſuerat. Caſſiodorus diu poſt S. Auguſtinum in Pſalmos huiuſce translationis elegantiſſima commentaria compoſuit.

Pſalteriū permultis voluminibus interpretati ſunt apud Græcos, Origenes, Euſebius Cæſareenſis S Baſilius, S.Io:Chryſoſtom. Theodorus Heracleotes, Aſterius Scythopolitanus, Apollinaris Laodicenus, qui Heroico carmine illud expreſſit, Didymus Alexandrinus, Theodoretus Cyrenſis,

quem

quem Latine vertit Antonius Carafa S. R.E. Cardinalis, & doctissimus Bibliothecatius, & ea Versio in Vaticana seruatur, Euthymius Zigabenus, qui vixit anno C.1118. De 24. Græcorum Patrum expositione in Psalmos publicata Balthasaris Corderij cura in meis ad *Indicem Operum S. Nili* agebam *p. 639.* Feruntur & diuersorum in paucos Psalmos opuscula penes Latinos; S. Hilarius Pictauensis Episcopus, & Eusebius Vercellensis Origenem, & Eusebium Cæsareensem in Psalmos transtulerunt; eosdem exposuerunt S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus, Ruffinus, S. Prosper, Arnobius Iunior, quem ad annum 437. locat Bellarminus Cardinalis, qui & in eos elaborauit, quin Remigius Beda, Aymo, Bruno, Hugo à S. Victore, Rupertus, Guillelmus Parisiensis, & S. Romualdus non seruata regula Grammaticæ, sed sano sensu, vt in eius vita Petrus Cardinalis Ostiensis affirmat p.35. S. Bonauentura, & alij quamplures. Incognitus, Thomas de Vio Caietanus, Iacobus de Valentia, Botta versibus vinxit, Folengius, Cornelius Iansenius, Cardinalis Gymnasius, Titelmanus, Steuchus, M. Antonius Flaminius, Eobanus, Hessus Hæreticus, quin & impius Buchananus metri sub leges miserunt satis hi tres infeliciter, sed recte Ludouicus Magnetius Presb. Soc. Iesu Psalteriũ Dauidicum vetus à 600. amplius scribarum mendis vindicauit, Vuilhelmus Damasus, Lindanus, Episc. Ruræmundensis; transtulit & Psalteriũ ex Hebræo Felicius, idque typis editum fuit anno 1515. Gilbertus potissimũ Genebrardus egre-
gijs

gijs Commentarijs Psalmos dilucidauit Vir Hebraici peritissimus Idiomatis. Exstant eorum Versiones Arabica, Syriaca, & Chaldæa.

Stephanus Langton Archiepiscopus Cantuariensis, Innocentio Tertio Sedente, Sacra Biblia eleganter, ac erudite his capitibus, quibus nunc in Ecclesijs Christianis distincta sunt, separauit, si quæ fides Auctori Antiquitatum Britannicarum p.150. Neque minus bene meritus est de Republica Christiana, qui Biblia eadem aptis interpunctionibus discriminauit in Versus, siue cola, & commata dissecans apposite tam versuum, quàm interpunctionum differentias, in quibus persæpe vertuntur momenta, sensus, & intelligentiæ. Leo Allatius de his, in *Notis ad Methodium* *p.359*. Biblia in volumine Altaempsianæ Bibliothecæ M.S. (vt laudatus Holstenius adnotauit accurate) e membrana continent numerũ versuum appictum in calce, vti libri Digestorũ seu Pandectarum Iuris. I: Croius Hæreticus.*cap.1. obseruationum in nouum Testam. de Versibus* π π Duaren *lib.2. cap. 6. Anniuer. disput.* Franc. Balduin. in *Iustiniano suo pag. 269.* Caccialup. Sanseuerin. *de Modo Studendi, c.11. f.180.* Sixt. senensis *lib.3. Bibliothecæ Sanctæ fol. 135.* I. Lipsius *Ep.39. lib.* seu *cens. 3. miscellanum*, qui de interpunctionibus, & Sarrauius in *Epis. p. 136.* Eas vero nescit esse velut Mercurios; qui olim digito vias commonstrabant iter agentibus, sic enim dirigunt illæ Lectores, & Auctorum sensa germana exhibent ipsis, ita vt absque his libri sint velut auiæ syluæ, in quibus viatores confusis vestigijs

va-

vagantur palabundi. In prima Editione Psalterij, quam Eximius & incōparabilis Vir Marius Alterius, qui procurauit illam an. 1591. in 8. e Typographia Vaticana, quoad potuit cauere nisus est, vt quàm emendata & castigata prodiret; sed in repetita irrepserunt errores non pauci anno 1663. qui & ad prima exemplaria recurrendo & has lectiones varias percurrendo facile tolli potuerunt. Quantus autem fuerit iste Marius Disputationes eius de Cēsuris Ecclesiasticis, nempe de Excommunicatione, Suspensione, ac Interdicto, cum Explicatione Bullæ Domini duobus Tomis comprehensæ satis indicant, non e Theologia solum, & Iure Canonico, vel Ciuili desumptæ, verum & Sanctorum Patrum testimonijs, atque probatorum Auctorum sententijs & historijs confirmatæ, Romæque typis promulgatę, atque ab Illustrissimo Horatio fratre anno 1620. Paulo V. Pont. Max. Dedicatæ.

Scholæ olim Episcoporum in claustris, seu peristylijs Canonicorum erant, qui à Canone seu Regula dicti, non vti commentus est Turrianus à Communione quasi κοινωνίκοι, & apud insignes Ecclesias viri docti fouebantur, qui scholas sustinerent. Valuit vetus ea consuetudo ab Alexandrinis vsque Clemente ac Origene primisque Doctoribus Ecclesiæ traducta, qui apud memorabiles Vrbes Alexandriæ, & Antiochiæ, suis temporibus, & in omnibus locis sacras litteras docuerunt, totumque per Christianum Orbem; hinc nomina Scholasticorum, & Capitum Scholarum in Cathedralibus adhuc retinentur. Scholasticus olim significa-

bat Studiosum, Aduocatum, seu Defensorem, *Can.* 95. *Cod. Conc. African.*, *Sardicen. Synodi cap.* 13. *Iustinian. Nouell.* 80. *de Monast.* Valafrid. *can.* 25. *de Rebus Eccles.* eruditum ac politum hominem, qui scientijs vacabat in Museo Alexandrino, S. Hieronymus de Serapione, Ant. August., Torrig. *de Crypt. Vatican. p.* 92. Theologum interpretatur, e Cæsario *lib.* 1. *c.* 11. Franco Scholasticus Leodien. qui anno 1060. vixit. e Vincentio Bellouacen. in *Specul. Histor. lib.* 25. *cap.* 29. scripsit ad Hermannum Archiepiscopum de Quadratura Circuli, Simlero teste.

S. Bruno auctor Carthusianorum Remensis fuit Scholasticus Canonicus, id est Interpres Theologiæ; habuitque Auditorem Othonem à Castillione Clericum Remensis Ecclesiæ, dein Vrbanum Papam Secundum. Fuerunt & Scholastici, suntque Coloniæ, & Lexouij, ex Epitaphio Romæ in S. Gregorij, Scholasticissimus, in Vit. Dionys. Marty. enuntiatur, Scholaster *Concilij Trident. cap.* 18. *sess.* 23. passimque, Scholasteriæ ex Cæsario *l.* 4. *cap.* 60. & Magri in *Not. sacr.* Sapientissime itaque Patres Sacrosancti Concilij Tridentini pijs Summorum Pontificum, & probatorum Conciliorum constitutiobus inhærentes, easque amplectentes, & illis adijcientes, consuetudinem istam, fidelibus vtilem, ac salubrem reuocare cupientes *sess.* 5. *c.* 1. *de Reformat.* iuxta *Canon.* 6. *Concilij Constantinopolitani* 5. *&* *can.* 11, *Lateran.* sub Innoc. 3. immo, & ante sub Alexandro 3. *cap. quoniam* 1. *& cap. quia extra*, *de Magis.* *&* *Clemen* 1. *eod.* ne cælestis ille sacrorum Librorum thesaurus, quem

Spiritus Sanctus ſumma liberalitate hominibus tradidit, neglectus iaceret, ſtatuerunt, vt in omnibus Eccleſijs Metropolitanis, vel Cathedralibus,& alijs inſigni aliquo in oppido Collegiatis, Lector Sacræ Theologiæ deputaretur, qui Studioſos inſtrueret Sacra Doctrina, & informaret gratis, adſignato ſtipendio, ſeu Beneficio. Quamobrem in Baſilica quoque S. Petri tàm auguſta, tàm veneranda deputatus fuit iure Canonicus Theologus, qui eam fidem, quam S. Petrum tradidiſſe Romanis religio huc vſque inſinuata declarat, (vt dicit Theodoſius *l. 2. Cod. Theodoſ.* quæ prima eſt Codicis Iuſtiniani, *de Fide Catholica*) eloquenter e Sacris Oraculis, & Patribus explicaret; in ea (inquam) Baſilica, in qua (vt affirmat Nicolaus Primus) Sanctitatis Eccleſiæ quieſcit Principatus, & tantorum Martyrum præiacta ſunt ſemina, de quibus quaſi tota ſeges Eccleſiæ pullulauit, (*Bulla data Romæ Anno* 1278.) in qua & Apoſtoli quotidie ſedent, & cruor ipſorum ſine intermiſſione Dei gloriam teſtatur, vti ſcribunt Patres Arelatenſis Concilij anno 314. C.N. ad S. Silueſtrum Papã Primum;& Lector ille Sacrorum librorum explanationes promulgaret, Theologique nomine, ſicut olim S. Ioannes Euangeliſta, tùm Dionyſius Areopagites, & Gregorius Nazianzenus, decoraretur.

Hoc igitur munus delatum fuit an. 1586. in Baſilica S. Petri digniſſimo Viro Mario Alterio Romano, qui poſſeſſionem accepit,& Canonicatus Vacantis per promotionem Rutilij Benzonij ad Epiſcopatum Lauretanum, de quo lubet at-

te-

texere, quæ depromta ex Archiuo Illuſtriſſimus D. Alexander de Attis Canonicus, & accuratiſſimus Archiuiſta mihi perhumaniter communicauit. Supradictus Alterius præter generoſos natales, multis virtutibus, vitæ integritate, ac honeſtate conſpicuus, Sacræ Theologiæ inſignis Magiſter, & Caſuum Conſcientiæ per multos annos in Vaticana Baſilica doctiſſimus Lector, Orator facundus, & elegans, Diuini humanique Iuris Conſultiſſimus, ſuæ doctrinæ monumēta reliquit de Cenſuris Eccleſiaſticis, magnum volumen, circa quod multos labores expendit, Germanus eius prælo edidit poſthumum, Baſilicæ lites doctrinæ ſuæ ſcriptis defendebat; continue fere maior exſtitit Camerarius ad res agendas promtiſſimus: obijt bonorum omnium cum mœrore in Feſto S. Petri. Succeſſit ipſi Ioannes Baptiſta Alterius fratris filius anno 1613. die 14. Iulij, & eumdem anno 1633. Vicarium Baſilicæ comperi, cum ad Epiſcopatum Camerinenſem prouectus fuiſſet, vnde ad Cardinalatus dignitatē ab Vrbano VIII. Pontifice Sanctiſſimæ memoriæ, qui præmia bene meritis liberaliter elargiebatur, fuit elatus: & ſubinde tradens Aemylio fratri, qui bono Reipublicæ Chriſtianæ natus, iam tùm illuceſcebat, quaſi lampadem Camerinenſem Eccleſiam, e qua Princeps Gratiarum manibus effictus, & in quo veteris veſtigia recti ac mores meliori cuſos metallo, iam tùm licebat admirari, ad Purpuram & ad Tiaram inaltatus, Clemens Pontifex X. tot illuſtria prouidentiæ ſuæ in dies edit, edatque diutiſſime, iuxta bonorum om-

nium vota, semper specimina.

Sixtus certe Pontifex, quem Patruus meus Franciscus Suaresius Iuris Cōsultus Auenionensis in Panegyrico primo, qui lucem adspexit an. 1587 Romæ, dilaudat potissimum, quod munificentiam exerceret erga de Republica optime meritos, paterentque ita liberalitatis eius perennes fontes, vt bonos præmiorum vberrimorum spe ad virtutem atque omnem laudem inuitaret, & inflammaret, Sixtus (inquam) non poterat deligere parem vllum Mario Patricio Romano, qui ex ea gente oriundus erat, quæ tot protulit insignes pietate, ac præclarissimos Heroas, rebus domi, forisque gestis, quique scientijs omnibus ornatus non solum Lectionibus assiduis incubuit, Moralem Theologiam, quæ hodieque stadium est, ac Lyceum sublimiorum Ingeniorum, edocens, quin & Scholasticam, Positiuam, Polemicam, Mysticam, atque Dogmaticam illi admiscens, & Ius, quà Canonicum, quà Ciuile: Verum & obiuit sacra munia pro virili, seque domui suæ bene præpositum, negotia Basilicæ, ac iura tuendo mirabiliter exhibuit, & per totam Quadragesimam conciones in ea Basilica, stupentibus omnibus, habuit. Hoc verò tanti pretij opus, Psalterium nempe Romanum, peculiare sui amoris pignus, Præcipui quodam iure, atque πρεσβυτέρως indicium prælo committi tàm sedulo procurans, Basilicæ dereliquit.

En igitur Marij Præfationem, in qua velut in speculo animum eius compositum, placidum & benignum, Christi Domini, & eius sponsæ

ſæ zelo flagrantem, eruditione ſacra præſtantem conſpicere datur. Eleganter quidam titulos librorum appellauere claues; at iſte prologus aperit Pſalterij methodum, & clauis aure a iure nuncupari poteſt. Felix Marius, qui Diuinas laudes ad S. Petri tumulum decantari pro more antiquo voluit, quas nunc in Cælo canit torrente voluptate potatus, ſicut in eius diſciplina educati filij fratris, (tàm fauſta namque nomina memorare ſæpius amicum eſt) ad excelſiores apices aſcenderunt, Ioannes Baptiſta quidem ad Cardinalatum, ſed Æmylius etiam ad Pontificatus ſummi Thronum, & vnanimorum Patrum conſentientibus ſuffragijs, in eoque nunc ſedens Eccleſiam, quà late patet, moderatur ſapientiſſime cum publico applauſu. Ita vos, Illuſtriſſimi Domini Canonici, quos vocitabo merito, florem delibatum Romani Cleri, gaudium & Coronam S. Petri, eorum veſtigia perſequimini Diuino in Cultu, & ad æterna Brabia feruide anhelantes, theſaurum iſtum caute, ſolliciteque cuſtodite, penſum Canonicum diligenter exſoluite, attente, diſtinctequе Pſallentes, & modeſti, ita vt forma facti gregis Eminentiſſimum Principem Carolum Barberinum Archipresbyterum veſtrum, qui vobis prælucet tot virtutibus emicans, & hac inprimis, imitando exhilaretis, & Marium exprimentes, æmulandoque meliora Chariſmata Sanctiſſimo Domino Noſtro Clementi Decimo Pontifici Maximo, tantique Viri ex fratre nepoti placere poſſitis. Præſtat nunc legere Præfationem ipſius, tum varias Lectiones percurrere.

Præ-

Præfatio in Psalterium Romanum ad vsum Cleri Basilicæ Vaticanæ MARII ALTERII Theologi & Canonici eiusdem Basilicæ.

QVamuis Romana Ecclesia Vulgatam Sacrorum Librorum Latinam Editionem longo tot sæculorum vsu probatam, & à Sacris Concilijs summis laudibus celebratam in Ecclesiasticis Conuentibus recitare semper consueuerit; Clerum tamen Romanum *Psalmos ex alia quadam antiqua Versione* retinuisse certum, exploratumque est. Quod demonstrat Basilica S. Petri, quæ ad hunc vsque diem vsum huius Psalterij tenet: ostendunt quoque manuscripta exemplaria, quæ in Ecclesia Lateranensi, Beatæ Mariæ Maioris, atque in alijs Patriarchalibus huius Vrbis Basilicis, in quibus idem semper (inquit) Psallendi modus reperitur. Qua ratione factum est, vt merito Psalterium Romanum sit appellatum, quoniam in Ecclesijs Romæ probatum, firmum, ratumque semper est habitum, & ad illam veterem Latinam Interpretationem pertinere non leui coniectura creditur: quam B. Augustinus *lib.* 11. *de Doctr. Eccles. c.* 15. Italam appellauit. Nostra ætate cum pijssimæ memoriæ Summus Pontifex Pius Quintus preces Canonicas & Breuiarium Romanum ad primæuam institutionem emendauit, hæc Psallendi formula ex cæteris Vrbis Ecclesijs sublata fuit, & quæ in eodem Breuiario præscribitur, est coepta obseruari. Sola Vaticana Basilica huius Psalterij vsum à

Maio-

Maioribus traditum, tum ob antiquitatis auctoritatem, tum quia ex eo præclara Testimonia ad Fidei Catholicæ confirmationem desumi possunt, quæ superuacaneum est congerere, *summo studio*, & omni conatu; eodem Pio *Pont. Max.* consentiente, & approbante, integrum ac inuiolatum conseruauit. Verùm cum huius Psalterij Codices vix reperirentur, illique vel ex Librariorum incuria, vel ex Impressorum imperitia, mendis & erroribus aspersi circumferrentur, curatum est aliorum etiam ingenio & doctrina præstantium Virorum adhibito iudicio, vt in germana, sinceraque Lectione perquirenda nihil ex coniecturis in rebus ambiguis vel Expositorum enarrationibus ederetur aut mutaretur, *Sed illud ad vetustissima exemplaria Basilicæ Principis Apostolorum*, aliarumque præcipuarum Vrbis Ecclesiarum, summa cura, & diligentia recognitum & emendatum imprimeretur, ac præsenti Editione ad vsum Cleri eiusdem Basilicæ Vaticanæ in lucem exiret.

Para-

Lucæ Holstenij Canonici Basilicæ Vaticanæ, & Bibliothecæ Custodis cura, & studio.

Psal.94. *Et dixi semper*. Dixi semper hi.
Psal. 1. *Fecerit*, faciet semper, *resurgent impij*. resurgunt. *Flor. Casin.*
Psal. 2. Ego autem constitutus sum Rex *ab eo super*. Florent. *Confringes*, Conteres, *Greg.7.mor.cap.7.pag.326.edit.2. Romæ*, vt in reliquis apponitur.
Psal. 3. *Tu autem Domine Susceptor meus es* & gloria mea exaltas caput meum. *Flor*. gloria mea exaltans. C.M. *Cass*. gloria mea & exaltans. & exaltans. & *Cass*. & Vat. *Cœpi. cepi Greg. in Psalt. v. p.1719.*
Psal. 6. *Domine ne in ira Tua arguas me, neque in furore tuo corripias me, Greg. hom. 16. in Ezech. p. 219. & 20. 285.* omnia C. *Et eripe animam meam*. Domine & libera. C. *Turbatus est præ ira Greg. 33. mor. cap. 27. pag. 1565.* Fletus mei exaudiuit Dominus, *coniungit Flor. & Cass. Dominus Orationem meam assumpsit* Greg. 5. Moral. c. 17. p.238. *vehementer* ex Vat. *Marian. de Vulg. edit. p.77.*
Psal. 7. *Deus iustus fortis, & longanimis*. Deus iustus fortis & patiens, *Flor. Cass. Greg. hom.13. in Euang.344.*

Nisi

Nisi conuertamini gladium suum vibrauit, Greg. *Hom*. 7. *in* Ezech. 66.

Psal. 8. *Vt destruas Inimicum & Defensorem*. Greg. *in* Præf. Mor. 27. ac destruas Inimicum & Defensorem, & *lib*. 2. *cap*. 13. *q*. 555. *Quas Tu fundasti*. Greg. *Hom*. 13 *in* Euang. *p*. 177.

Psal. 9. *Qui iudicas æquitatem*, Greg. *Hom*. 34. *in* Euang. *p*. 548.

Et qui iniqua gerit benedicitur. Greg. 4. Mor. *cap*. 25. 190. & *l*. 12. *c*. 22. 602.

Psal. 9. *Polluuntur viæ eius in omni Tempore*, *Greg. Mor. cap*. 15. *p*. 233. *In occulto sicut Leo in cubili suo*. *Greg. Mor*. 12. 1492. legit, quasi.

Psal. 11. *Labia dolosa in Corde, & Corde loquuti sunt mala*. *Greg*. XX. *Mor. cap*. 2. *p*. 918. & Hom. 10. *in Ezech*. *p*. 121.

Tu Deus seruabis nos, Domine. F. C.

Psal. 13. *Confundistis*. Confudistis. F. C. spes eius, est.

Dum auertet Dominus captiuitatem, auerterit Lætetur Iacob, & exultet Israel. F. Cas.

Psal. 15. *Quoniam bonorum meorum non indiges*. *Greg*. 16. Mor. *cap*. 1. *p*. 733.

Psal. 16. *Ego autem cum iustitia apparebo in conspectu tuo; satiabor dum manifestabitur gloria tua*. *Greg*. 18. *Mor. cap*. 28. *p*. 872. & *lib*. 26. *cap*. 24. *p*. 120.

Psal. 17. *Diligam Te Domine virtus mea*. *Greg*. 32. *Mor. cap*. 8. *p*. 1484. *In latitudine*. In latitudinem.

Et præcinxisti me virtutem, virtute.
Greg. Turonen. Hist. Franc. lib.2. c.28.
Ab auditu auris obediuit mihi. ob auditu: vel in auditu *Greg.* vero legit, ob auditum. *Homil.6. in Ezech. p.54.*
Misericordiam cum *Christo suo Dauid*.

Psal.18. *Quoniam non audiantur voces eorum*, quorũ, Et *In finis* Orbis Terrę, In fines.

Psal.20. *Præparare* vultum Illorum, præparabis.

Psal.92. *Dominus regnauit, decorem induit*, *Greg.* *32. Mor. c.7. p.1471. Mirabilis in* Excel*sis Dominus Greg. 9. Mor. c.5 p.432.* Domum tuam Domine *decet Sanctitudo*, decent sancta Domine.

Psal.99. *Intrate portas eius in Confessione*, *Greg. Hom. 16. in Ezec.218.*

Psal.62. Quia melior est misericordia Tua *super vitas*. Super vitam, *Greg.8. Mor. c.19. p.394.* legit, *vitam*.

Cant.3.puer. *Benedicite omnia opera Domini, Dominum* Domino.

Psal.148. *Et aquæ, quæ super Cœlos sunt*, *Greg. Hom.9. in Ezech p.116. Appropinquanti* sibi, appropianti.
Laus eius, Laudatio.
Exultabit mansuetos; & exaltauit.
Exultationes Dei in gutture: exaltationes.
Et *cythara*. Cithara.

Psal.21. *In nocte & non ad insipientiam mihi*. *Greg.20. Mor. cap.22. p.958. &c.*
Cera *liquescens*. liquefiens.
Exaruit velut Testa virtus mea. *Greg. Mor.*

Mor.lib.3.cap.2.p.134. & *Hom.22.in Euangel.459.* & *Hom.34.in Euang.444.* *Deduxisti* me, *deduxerunt*. Erue à framea animam, Deus.

Psal.21. *In conspectu eius procident vniuersi.* cedũt. *Greg. Hom XX. in Ezech.* 286. habet, procedunt, nisi sit mendum in Codicibus.

Psal.23. Qui non accipit in vano animam suam. *Greg.7.Mor. cap.13.p.34. Tollite portas* Principes *vestras*, &c. *Greg. Hom.34.in Euang.pag.547.*

Psal.24. *Iniqua*, Iniqui, *vane*. Vana.

Psal.25. *Domine dilexi decorem domus Tuæ, & locum Tabernaculi gloriæ suæ. Greg. Homil. 14.in Ezech.p.194.*

Psal.53. *Quoniam alieni insurrexerunt in me, &c. Greg.12. mor. cap.18. p.596.* al. super me, & *hom. 12. in Ezech. p.172.* & *lib.Reg.part.3.part.25.p.716.*
Oculus *meus*. Tuus.

Psal.117. *Et Ego videbo inimicos meos, Gregorius XXX. Mor. cap.7.p.1314. Constituite diem solemnem in confrequentationibus, vsque ad Cornu altaris. Greg.9. mor.15.pag.451.*

Psal.118. *Dum respicio in omnia mandata tua. Greg. 18.Mor. cap. v. pag. 815. Iunior* Iuuenior.
*In mandatis tuis me exercebo. Greg.25. Mor. cap.11.p.1146. In tuis iustificationibus meditabor. Greg.*Hom.*17. in Ezech.p.75.*

Psal. 118. *Consolatio mea*. Consilia, *Hebr. Græc.* & *Hieronym.*

Psal. 118. Et *meditabar*. bor.

Psal. 118. *Memento Verbi Tui Seruo tuo: in. Domine Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, Greg. Hom. 23. in Ezech.* 320.

Psal. 118. *Defecit in Salutari tuo anima mea*. *Greg. 5. moral. cap. 15. p. 389. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes Greg 7. Mor. cap. 6. p. 324.*

Psal. 118. *Super mel & fauum ori meo. Greg. 19. Mor. cap. 5. p. 887.* & *Homil. 7. in Ezechiel* 75. & *Homil. 15. in eundem* 212. *Humiliatus sum vsquequaque Domine. Greg. Epist. 25. lib. p.* legit, incuruatus sum & humiliatus sum vsquequaque: Sed hæc verba sunt in *Psal. 37.*

Psal. 118. *Vide quia mandata tua dilexi Domine &c. Greg. Hom. 15. in Ezech. pag. 134.*

Psal. 118. *Fiat manus tua vt saluum me faciat,* & *Greg. Hom. 2. in Ezech. pag. 17.*

Psal. 26. *Nunc autem exaltauit caput meum super inimicos meos, circuibo, & immolabo in Tabernaculo eius. Greg. Hom. XV. in Ezechiel pag. 203. & Hom. 17. in Ezechielem*, legit, *Dei*.

Psal. 29. *Domine Deus meus clamaui ad Te, & sanasti me &c. Greg. 18. Moral. cap. 12. p. 828.* legit; Saluasti.

Psal. 30. *Abscondes eos in abdito vultus tui. Gregorius 4. Moral. cap. 14. pag. 173.* sed addit, eos, & *lib. 5. cap. 5. p. 215. & 6. Moral. cap. 18. 313.* & *Homil. 5. in*

Ezech.

*Ezech. pag.*50. Sed legit, ecstasi meæ. *Ego autem dixi in pauore meo, proiectus sum à vultu Oculorum tuorum*. *Greg. Moral.* 18. *cap.* 24. 852. & *lib.* 23. *cap.* 13. 1073. & *lib.* 27. *cap.* 9. 1232. Configitur spina. *Greg.* 20. *Moral. cap.* 12. *q.* 33. legit, confringitur: & in *psal.* 31. 1656. *Greg. lib. Reg. part.* 2. *ad* 3. 791.

Tu es mihi refugium à præssura, quæ circumdedit me. Greg. 26. *Mor. cap.* 12. *p.* 1171. & *Homil.* 9. *in Ezech. p.* 117.

Psal. 32. *Congregans sicut. Greg.* 9. *Mor. cap.* 5. *p.* 451. legit, quasi.

Psal. 34. *Et Angelus Domini affligens eos. Greg. Mor. lib.* 3. *cap.* 18. *pag.* 150. *Fiant viæ eorum tenebræ, & Lubricum, Greg.* 19. *Mor. cap.* 14. 904.

Psal. 36. *Pusillum adhuc, & non erit peccator. Greg. Mor. cap.* 14. *p.* 346. & 17. *cap.* 5. *pag.* 784.

Melius est modicum iusto, super, quam. *Greg. Epist. v. lib.* 1. A Domino gressus hominis *diriguntur*, & viam eius *Cupit* nimis, dirigitur, Cupiet. *Greg.* 25. *Mor. cap.* 11. *p.* 1146. cum *perient*, cum perierint.

Vidi impium superexaltatum, & eleuatum super Cedros libani, Gregorius Mor. 17. *cap.* 5. *p.* 783.

Psal. 37. *Computruerunt, &c. Greg.* 9. *Moral. cap.* 31. *p.* 477.

Incuruatus sum, & humiliatus. Greg. Epist.

Epist. 25. *lib.* 1. *&* apud *Ioan. Diac. lib.*1. *cap.*49.

*Et proximi mei à longe steterunt. Greg. Mor.*2. *cap.*21.*p.*94.

Et lumen oculorum meorum non est mecum. Greg. 33. *Mor. cap.*27. *p.* 1565.

*Quoniam Ego ad flagella paratus sum. Greg.*1. *Mor. cap.*7. *p.*328.

Quoniam iniquitatem meam ego pronuntio. Greg. 8. *Mor. cap.*2. *p.*381. legit, pronuntiabo, & *lib.*9.*cap.* 37. *p.* 405. vbi aliqui libri habent, ante me .... pro, & *Hom.XXX. in Euan.tom.*3. 522. & *Reg,* 1. *p.*625.

Qui *retribuebant mihi mala pro bonis,* retrabant mihi: quoniam *subsecutus* sum Iustitiam. *Greg.Hom.*9. *in Ezech. p.*107. retribuunt, secutus.

Psal. 50. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Greg.*12.*Mor.cap.*12. *p.* 585. legit, *Agnosco,* & *lib.* Reg. *part. part. tertia ad M.*302.724.

*Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. Greg.XI. Mor.cap.*26. *p.*572. *&* 18. *cap.*27. 867.

*Auerte faciem tuam à peccatis meis, &c. Greg.lib.Reg.part. par.*3.*ad M.*30. 729. Legit, oculos tuos.

Cor contritum & humiliatum Deus non spernit, Greg. 9. *Mor. cap.* 19. 461. *& lib. Reg. part.par.*3.*ad M.*31. 134.

Psal. 38. *Et in meditatione mea exardescit ignis. Greg.*23. *Mor. cap.*5. 1057.

Quam-

Quamquam in imagine Dei ambulet Homo, tamen vane conturbabitur, Gregorius X. *Mor.cap.9.p.*511. legit, conturbatur, & sic *lib.*22. *cap.*10. 1025. sed *lib.* 23. *cap.* 13. 1073. legit, conturbabitur.

Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti. Greg. M. 23. *cap.* 10. 1067. legit, fecisti me.

Psal.39. *Ecce labia mea non prohibebo.* Greg. *lib. Reg.part. par.*3. *ad M.*26. *p.*717.

Et Cor meum dereliquit me. Greg. Epist. v. lib. primo.

Psal.40. *Etenim homo pacis meæ in quo sperabam, qui edebat panes meos ampliauit aduersus me supplantationem, Greg. Homil. XXXI. in* Euang. 159.

Psal.41. *Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum.* Greg. *Hom.*22. *in* Ezech. 323. Greg. 8. *Mor. cap.* 4. 366. addit, fontem, sed *lib.X. cap.*6. *p.*505. *in M.S.* non habetur, & *lib.*18. *Mor.cap.*XIX. *p.*839. nec etiam *lib.* 26. *c.*23. *p.* 1201. & *lib.* 29. *cap.* 2. 1302. Greg. 30. *Mor. cap.*5. *p.*1362. sed addit, Ciuitatis, & *Hom.*37. *in Ezech. p.*96. sic enim legit *Beda in Homil. de Sanctis*, & *Homil.*19. *in Ezech.*272. non habet, fontem, item *hom.* 25. *in Euang.* 974.

In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte declarauit. Greg. *in Postmor.*22. In die mandabit, d. m. s. & in nocte declarabit, sed

lib.

lib. 23. cap. 18. p.1082. vt in Textu.

Psal.43. *Quoniam Tibi in illis Complacuit.*

Operuit nos vmbra mortis. Greg. 4. Mor. *cap.17.p.178.*

Quoniam propter te morte afficimur tota die, affligimur *Greg.* 8. Mor. *cap.3. pag.365.*

Psal.44. *Accingere gladio tuo circa femur potentissime,* Greg. *Hom.* 8. *in Ezech. p.95.* legit, gladium tuum, circa femur tuum.

Populi sub te cadent in corde Inimicorum Regis. Greg. 7. Mor. *cap.* 2. 318. *&* 34. Mor. *cap.*10. 1581.

Myrrha & Gutta,&c. Greg. 95. Mor. *cap.13. pag.* 1636.

Psal.46. *Ascendit Deus in Iubilatione. Greg. Hom.29. in Euang.*507.

Psal.47. *Deus in gradibus eius dignoscetur.* Gregorius 22. *mor. cap.*14. 1032. legit, dignoscitur, & *hom* 15. *in Ezech.* 203. vt hic.

Psal.48. *Inclinabo ad similitudinem aurem meam &c.* Greg. *Hom.2. in Ezech.*146.

Psal.49. *Ignis in conspectu eius ardebit, &c.* Greg.4. Mor. *cap.* 2. *pag.*161. *& lib.* 1. *cap.12. pag.*445.

Aduocabit Cœlum. *Greg. XV.* Mor. *cap.* 19. *p.* 707. legit, aduocauit, & *lib.6. cap.* 21. *p.*80. *& lib.* 18. *cap.* 12. *p.*828.& *Hom.* 2. *in* Ezech. *pag.* 22. & *Hom.prima in* Euang.339.

Et species agri mecum est. Greg. 30.

Mor.

Mor. cap. 15. *pag.* 1391.
Sacrificium laudis honorificabit me, *Greg. Hom.* 1. *in* Ezech. *To.* 3. *p.* 11. legit, in.

Psal. 54. *Quoniam si Inimicus meus maledixisset mihi, supportassem* me *vtiq*; *Greg. Hom.* 18 *in* Ezech. 254. non habet *me*; nec etiam *Hom.* 35. *in* Euang. 559. vbi pro, *quoniam*, habet, *& quidem*.

Psal. 56. *Filij hominum dentes eorum arma & Sagittæ, & lingua eorum machæra acuta.* Sic Greg. 6. Mor. 619. *pag.* 293.

Psal. 57. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam Impiorum, &c.* Greg. 18. *c.* 13. *p.* 835. *& lib.* 22. *cap.* 6. 1017.

Psal. 58. Quia ecce *aucupauerunt* animam meam. *Greg.* 7. Mor. *cap.* 8. *p.* 329. legit, occupauerunt.
Commouisti Terram, & conturbasti eam &c. Greg. *Hom.* 10. *in Ezech.* 132.

Psal. 65. *Quam terribilis in consilijs super filios hominum*, *Greg. Hom.* 8. *in Ezech. p.* 90. & *Hom.* 4. *in Euang.* 1350. *Iniquitatem si conspexi in Corde meo non exaudiet Deus*, Greg. 22. Mor. *cap.* 2. *pag.* 1005. legit, exaudiat.

Psal. 67. *Turbabuntur à facie eius patris Orphanorum, & Iudicis Viduarum*, *Greg.* 34. Mor. *c.* 18. *p.* 1603. Turbabuntur à facie eius, patres Orph. & Iudices Viduar. *Et posteriora dorsi eius in specie auri.* Greg. *Hom.* 15. *in* Ezech. *p.* 2101.
Greßus tui Deus, ingreßus Dei mei Regis. Greg. 16. Mor. *cap.* 16. *p.* 754.

& lib. 29. Moral. cap. 8. p. 1316.
Concilium Taurorum inter vaccas Populorum. Greg.*lib.* 35.*Mor. c.7.p.*1615.

Psal.64. *Riuos eius inebrians multiplicans generationes eius.*Greg.*Hom.*10. *in* Ezech.138. Greg. legit, multiplica, & *Psalt. m.s.*
Et *conualles abundabunt frumento.* Greg.*Hom.xx.in* Euang.438.

Psal.68. *Veni in altitudinem maris, & Tempestas demersit me.* Greg.*cap.*1. 23. *lib.*1.
Et *sustinui qui simul mecum contristaretur, & non fuit, &c.* Greg. 35. Mor. *cap.*9. *pag.*1623.
Eripe *me de luto vt non inhæream.* Greg. 18.Mor.*c.*27. *p.*861.& *l.*34.*c.*13.1587.
Et *non intrent in tuam Iustitiam.* Greg.25.Mor. *cap* 9. *p.*1140. legit, vt, etiam *Hom.* XI. *in* Ezech. *p.*154.

Psal.69. *Auertantur* Statim. Greg. *Hom.* 1. *in* Ezech. *p.*1481. legit *confundantur.*

Psal.71. *Suscipiant montes pacem,&c.* Greg.Mor. *cap.*20. *pag.*428.

Psal.72. *Quia zelaui in Peccatoribus.* Greg. 6. Mor.*cap.*4.*p.*275. & *Hom.*12.*in* Ezech. *p.*165. legit, zelatus sum.
In laboribus hominum non sunt. Greg.5. Mor. *c.*15.*p.*233.
Transierunt in dispositionem Cordis. Greg.34. Mor. *c.*18 *p.*1605.
Posuerunt in Cælum os suum, &c. Greg.12.*Mor.c.*22.*p.*604. (5.*l.*1.
Deiecisti os dum alleuarentur. Greg.*c.p.*

Psal.75. Ibi *confregit cornu eorum.* Greg. 33. Mor.

Mor. cap.29. p.1555.

Psal.76. *Negaui consolari animam meam, memor fui Dei, & delectatus sum*, sic Greg.7. *Mor. cap.3. p.318.* & *lib.18. c.24.* 852. & *lib.22. cap.14.* 1032.

Etenim Sagittæ tuæ pertransierunt. Greg.29. *Mor. cap.13. p.1327.*

Psal.77. *Filij Effrem intendentes arcum, & mittentes Sagittas suas*. *Greg. Hom.21. in Ezech.309.* non habet, suas.

Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. Greg. 15. *Mor. cap.12. p.699.*

Et occidit *plurimos* eorum pingues; Greg.11. Mor. c. 13. *p.556.* & *lib. Reg. par.3. ad.n.p.639.*

Et multiplicauit vt auerteret iram suam, Greg.4. Mor. *cap.10.65.*

Et memoratus est quia caro sunt. Greg.9. Mor.*c.28.p.464.*& *l.14.c.29.p.981.473.*

Et *habitauit in Tabernaculis*. habitare fecit.

Patres eorum conuersi sunt in arcum peruersum. Greg. 27. Mor. *c.* 29. *p.1261.*

Et *tradidit in captiuitate virtutes eorum*. Greg.8. Mor. *cap.30. pag* 416.

Psal.79. *Qui Sedes super Cherubin appare coram Effrem, Beniamin Manaße.* Greg.*Homil. 34. in Euang.551.*

Psal.89. *Mane sicut herba transeat, mane floreat, & pertranseat, vespere decidat, induresc at, & arescat.*Greg.29 Mor.*c.14.pag.1330.*

Aut præ timore iram tuam dinumerare?

Greg.10. Mor. cap.7. p.107.

In Cantico Mariæ Prophetissæ in Exodo. *Dextera manus tua Domine confregit inimicos.* Tuæ. *Greg. lib. Reg. post part. 3. ad Mor.27. pag.720.*

Psal.80. *Probaui Te ad aquas Contradictionis.* *Greg.26.* Mor.*c.10. p.1170.*

Et ibunt in voluntatibus suis. Greg.26. Mor. *cap.10. p.1177.*

Psal.81. *Deus stetit in Synagoga deorum, in medio autem Deos discernit. Greg. hom.8.* in Ezech. *pag.83.*

Psal.82. *Deus meus pone illos vt rotam. Greg. Epist.5. lib.1.*

Psal.83. *Concupiuit & defecit anima mea in atria Domini. Greg.4.* Mor. *c.30. p.205.*

Beati qui habitant in domo tua Domine. Greg. Hom.9. in Ezech. 116.

Disposuit in Conuallem Lacrymarum. *Greg.30.* Mor. *c.15.*1390. legit, Conualle, & *Ioann.Diac. lib.4. c.62:* & sic *Hom.19. in* Ezech. 270. & *Cassiodorus.*

Ambulabunt de virtute in virtutem. Greg.*Hom.12. in* Ezech.203.

Psal.85. *Et eripuisti animam meam ex Inferno Inferiori. Greg.12. Mor.c. 6. p.580.*

Psal.87. *Posuerunt me in abominationem ibi. Greg.22. Mor.cap.12.* 1028.

In me pertransierunt Iræ tuæ, & Terrores tui conturbauerunt me. Greg.7. Mor.3. pag.319.

Psal.88. *Misericordias Tuas Domine in æternum cantabo. Greg.4. Mor.c.31. p.208.*

Aut

Aut quis similis erit Deo inter Filios Dei. Greg.4. Mor. c.27.872.
Quis est homo qui viuet. Greg.20.Mor. cap.25. 963. legit, *viuit.*

Psal.93. *Qui fingis dolorem in præcepto.* Greg.18. *Mor. cap.13.p.830.*

Psal.95. *Dicite in nationibus Dominus Regnauit à ligno, quia,* Greg. *Hom.6. in Ezech.* 158. & *lib.4. in lib.* 1. Reg. *cap.* 10.
Exultabunt omnia ligna Syluarum ante faciem Domini.Greg.Hom.36. in Euang. pag.570.

Psal.96. *Et confitemini nomini Sanctitatis eius.* Greg.*Hom.5. in Ezech.p.50.*

Psal.142. *Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia, &c. Greg.* 18. *Mor. c.26.858.*
Et in factis manuum Tuarum *meditabor.*meditabar *Greg.Mor.*M.

Cantic. Abacuch. *Domine audiui auditum Tuum &c. Greg. 27. Mor. c.10. p.1235.*
Deus à Libano veniet,&c. Greg.*lib.33. c.* 1. 1512. & *Hom.*8. *in Epist. p.92.*
Pedes eius steterunt. Greg. 35. Mor. cap.9. pag.1622.
Præ laboribus vidi Tabernacula, &c. Greg.18. Mor. c.27.p.866.
Dedit abyssus vocem suam : Greg.Mor. 13. *p.449.* & 17. *c.15. p.800.* & *lib.29. cap.8.* 1316.
In lumine iacula tua ibunt, &c. Greg. 30. *Mor. c.2.* 1352. & *Hom.v. in Ezech. cap.51.*
Existi in salutem Populi tui. Greg. 22. *Mor.*

*Mor.c.*12.1028.& *Hom.in Ezech.p.*194.
Adaperient , *lora* sua . *Greg. Hom.* 10. *in Ezech.* 138. legit *Ora* .
Misisti in mare equos Tuos . *Greg.* 31. *Mor. cap.*10.*pag.*1431.
Et introiuit Tremor in ossa mea, *&c.* *Greg.*22. *Mor. c.*10 *p.*1025.

Psal.100. *Detrahentem aduersus proximum suum occulte*, *hunc persequebar*. *Greg.* 14. *Mor. cap.*24. *p.*671.
In matutinis interficiebam omnes peccatores Terræ . *Greg.*16. *Mor.c.*29.*p.*770.

Psal. 101. *Quia oblitus sum comedere panem meum* . *Greg. Hom.* 22. *in Ezech.*333.
Et factus sum sicut passer vnicus in ædificio . *Greg.Hom.* 16.*in* Ezech. 229. & *Hom.*38. *in* Euang.590.
Quia cinerem sicut panem manducabam . *Greg.Hom.*19. *in Ezech.*269.
Et potum meum cum fletu miscebam . *Greg.*25. *Mor. cap.*7. *p.* 1156.
Vt audiret gemitus vinculatorum . *Greg. Hom.*12.*in* Ezech.*p.*162. legit, solueret.
Mutabis eos , *&* *mutabuntur* . *Greg.*19. *Mor. cap.* v. *p.*785. legit , ea .
Filij Seruorum tuorum inhabitabunt ibi . Greg.4. *Mor. c.*30. *p.*204. & *lib.*5 .*c.* 10. *p.*380. sed hoc vltimo loco legit , habitabunt : & *lib.*26. *c.*14. 1176. inhabitabunt .

Psal.102. *Quia ipse scit figmentum nostrum.* Greg. *Mor.*13. *cap.*9. *p.*624.
Memento Domine quod puluis sumus .

Greg.

Greg.23. Mor. c.19. p.1083. & lib.24. Mor. cap.12. 1117.

Et sicut flos agri, ita efflorebit. Greg. Mor. XI. cap,26. 570. legit, florebit.

Et memoria retinentibus mandata eius vt faciant ea. Greg. XV. Mor. c.7. p.644.

Psal.103. *Qui tegit in aquis. Greg. Hom. 17. in Ezech. p.235.* legit, *tegis.* Abyssus sicut pallium. *Greg.27. Mor. cap.2. p.1215.*

Transibunt omnes bestiæ Syluarum. Greg.27. Mor. cap.17. 1345.

Et in cubilibus suis se collocabunt. Gre.27 Mor. c.17. 1245. legit, collocauerunt.

Auferes Spiritum, &c. Greg. Hom. 20. in Ezech. 286. habet, Aufer.

Suauis sit ei laudatio mea. Aug. Tom.7. 165. cap.1. legit, disputatio.

Cant. Moys. Deuter.32. *Expectetur sicut pluuia eloquium meum. Greg.27. Mor. cap.14. 1247.* & *lib.29. cap.15. p.1333. Ambr.* pronũtiatio mea. *Lxx.* Τὸ ἀπόφθεγμα μου.

Statuit terminos Gentium. Greg. Hom. 34. in Euang. 548.

Et super pullos suos considet. Ambr. circumblanditur.

Suxerunt mel de petra. Greg. Hom. 26. in Euang. 484.

Adduxit eos in fortitudinem Terræ. *Amb.* virtute.

Bibit vinum, & manducauit Iacob. &c.

Quia exarsit Ignis ab ira mea. Greg. 18. Mor. c.13. p.831. & *l.21. c.9. p.990.* legit. *Eius.*

Ex

Ex vinea enim Sodomorum Vitis eorum. Greg.25. Mor. c.9. p.1140.
Nonne hæc omnia congregata sunt. Greg. 12. Mor. c.12. p. 585. omittit, omnia, & lib.25. cap.9. 1140.
Et gladius meus manducabit Carnes. Greg.18. Mor. c.10. p.827.
Quia tollam in Cœlum manum meam. Greg. Hom.10. in Ezech. p. 141. & lib. Reg. p. par. 3. ad Mor. 26. pag.717. Greg.32. Mor. c.6. p.1479.

Psal. 109. De Torrente in via bibet, Greg. Hom. 25. in Euang. 478.

Psal.113. *Omnes timentes se Dominus pusillos cum maioribus.* Greg. 4. M. c.31. p.207. & Hom.15. in Ezech. p.209.

Psal.115. *Ego dixi in excessu mentis meæ, &c.* Greg.22. Mor. c.10. p.1025.

Psal.119. *Heu me quia incolatus meus prolongatus &c.* Greg.1. Mor. 4. 366. & lib. 8. 23. cap.13. pag.1073.

Psal.125. *Venientes autem venient.* Greg. 7. Mor. c.13. p.341. & 10. c.12, p.520.

Psal. 126. *Nisi Dominus ædificaucrit domum &c.* Greg. 11. Mor. c.5. p.540.
Nisi Dominus custodierit Ciuitatem. Greg. 8. Mor. c.19. p.394. & Hom. 18. in Euang.425. & hom.27. ibid.494.
Cum dederit dilectis suis somnum. Greg. 10. Mor. cap.12. pag.520.

Psal.128. *Quod priusquam euellatur arescit.* Greg.8. Mor. c. 24. 405. legit, exaruit.

Psal.138. *Mirabilis facta est Scientia tua ex me.* Greg.

Greg. 10. cap. 7. pag. 507.
Si Sumpsero pennas meas ante Lucem. Greg. 33. Mor. cap. 10. 1531.
Nimis honorificati sunt Amici, &c. Greg. 10. Mor. cap. 17. pag. 533. Legit, honorati sunt, & Miss. Rom. in Introit. & sic Hom. 18. in Ezechiel. 252. vbi etiam legit, valde.
Nonne qui Te oderunt. Greg. Hom. 4. in Ezech. pag. 107. & lib. Reg. post par. 3. ad 23. pag. 710.
Vir linguosus non dirigetur Super Terram. Greg. 7. Moral. cap. 17. p. 355. & 10. Mor. cap. 2. 496. & lib. Reg. post part. 3. ad m. 15. 691.
Indeficiendo in me Spiritum meum. Greg. 7. Mor. 3. pag. 318.
Educ de carcere Animam meam. Greg. 8. Mor. cap. 383. & Epist. 31. lib. 8.

Psal. 143. *Protector meus & in ipso speraui.* Greg. 26. Mor. cap. 28. 1210.

Psal. 90. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.* Greg. 32. Mor. cap. 6.

NOTÆ.

F. & C. significant Codices Florentinum, & Casinensem, seu Cassinensem: quandoque Flor. Casin. Vat. verò Vaticanum C. M. Codicem: manuscriptum cum quibus

Codicibus vir accuratissimus contulerat editum.

Gloria sit Patri, Genito quoquè, Preumati & almo,
Vtque in principio, nunc semper, in omnia Sæcla.

Errata sic Corrige.

Pag. 30.v. 7 Erat
33.v. 2 Sacrosanta, lege sacrosancta
40.v.12 l. Pentateuchus
42.v.14 l. δευτερώσες
43.v.19 l. quartam v.25. zelus
44.v.14 l. Bethlehemi p. 51. v. 20 semndus
47.v. 6 εὐεργέτησαι μὲ gerat
75.v.28 l. nemo nescit v. 21 iunctus
76.v.12 l. Bullæ in Cœna
78.v.16 l. Nicolaus Tertius
81.v. 8 l. voluptatis